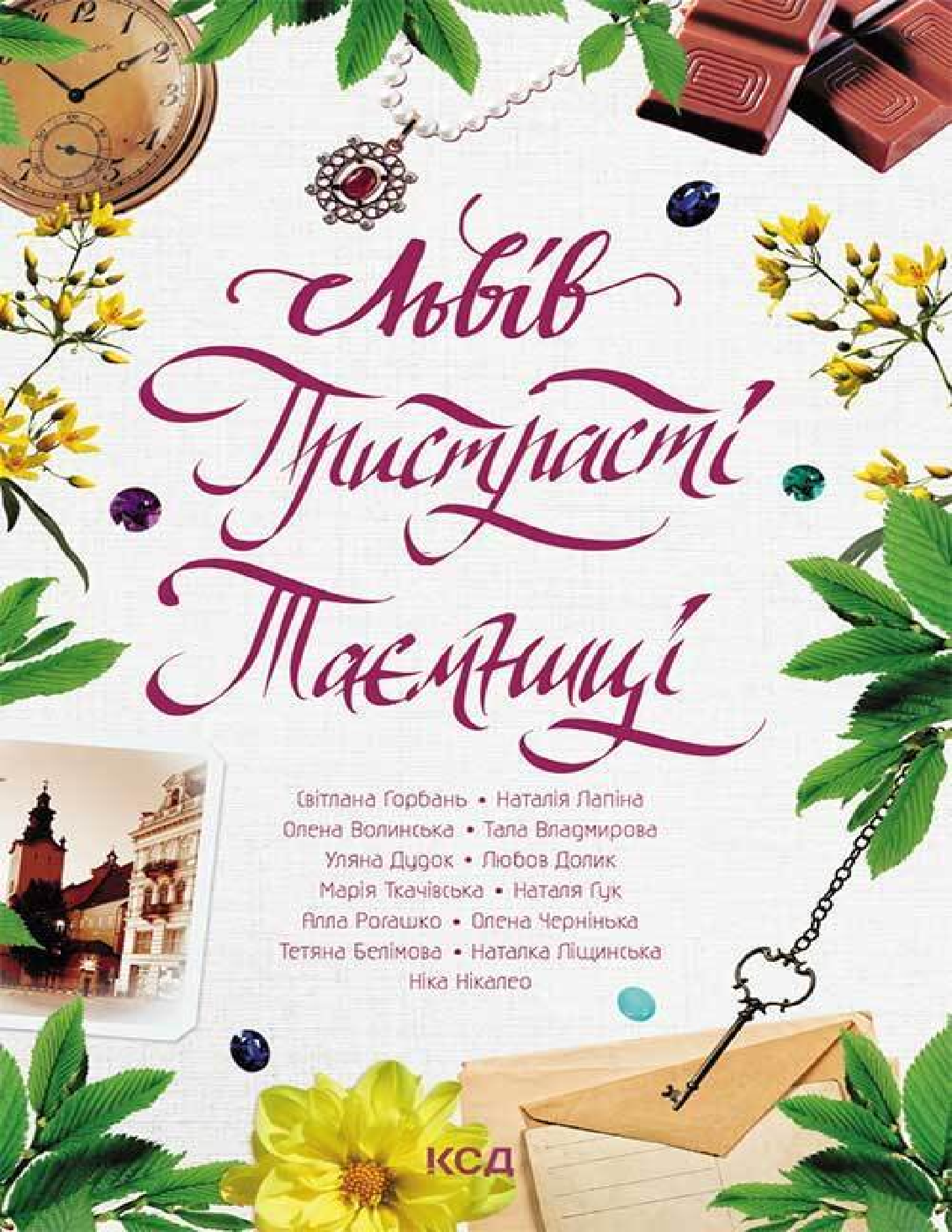

Львів Тристуасті Паємниці

Світлана Горбань • Наталія Лапіна
Олена Волинська • Тала Владмирова
Уляна Дудок • Любов Долик
Марія Ткачівська • Наталя Гук
Алла Рогашко • Олена Чернінька
Тетяна Белімова • Наталка Ліщинська
Ніка Нікалео

КСД

Львів. Пристрасті. Таємниці

© Хідченко В. О., укладання, 2021

© DepositPhotos.com / annychka, обкладинка, 2021

© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», видання українською мовою, 2021

© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», художнє оформлення, 2021

Світлана Горбань

Небезпечна гра у шашки

Пронеслася вітром, промчала через три країни: літаки, аеропорти, потік людей – усе поспліталось в єдиний рухомий візерунок, вона квапилася й ніде не хотіла зупинитися довше, ніж дозволяв розклад рейсів. Обігнала його на добу, зайшла в номер готелю і – впала на акуратно застелене ліжко знесилена, речі залишилися лежати біля порога. У дорожню сумку, яка пасувала під параметри ручної поклажі, помістилося все необхідне. Не дорога її так натомила, а нервовий поспіх, особливо коли між рейсами було обмаль часу і вона боялася запізнитися.

А коли приземлилися у Львові й пасажирів традиційно, з відвертим полегшенням, заплодували екіпажу, радість переповнила її серце. Вона на місці. Він – він приїде сюди на п'ять днів на турнір, зі своїми друзями та командою. З тренером він уже домовився, що зупиниться у готелі, а не з хлопцями в студентському гуртожитку. І вони весь вільний від змагань час будуть разом. Радість переповнювала її від однієї думки, як вони ходитимуть вуличками Львова, під руку, неспішно, сміятимуться і говоритимуть, говоритимуть про все на світі, як зазвичай, невимушено та весело.

Це були лише мрії, але й вони наповнювали її щастям очікування.

Його потяг прибував опівдні, тепер можна було не квапитися, але вона встала рано. Без будильника, прокинулася з радісним настроєм. Вирішила зустріти його на вокзалі, сидіти й чекати в готелі не було сили, нетерпіння погнало її без сніданку. На рецепції пояснили, що до вокзалу не більше трьох кілометрів, можна викликати таксі або пройти до трамвайної зупинки за оперним театром, а якщо повернути звідти ліворуч, а далі прямувати вулицею пішки, нікуди не звертаючи, не поспішаючи, – за годину, а може, хвилин за сорок будеш на залізничному вокзалі, шапкою докинути можна.

Погода сонячна, можна й прогулятися. Поглянувши на годинник, вирішила зайти в салон краси, адже час, здавалося, зупинився і тільки удари серця свідчили, що секунди минають, сунуть повз неї старенькими бабунями, сповільненими кроками, адже їм нема чого поспішати.

Вона не бачила його довгих чотири місяці, змучилась за цей час, і не було на землі сили, здатної її зупинити або примусити відмовитися від зустрічі. Він зателефонував за три дні до початку турніру, місць на прямий рейс не було, довелося добиратися з пересадками.

Вийшла з перукарні та обійшла оперний театр, розглядаючи скульптури і барельєфи фасаду. Прекрасна муза, в грецькому стилі, летіла на фоні хмар, складки туніки обхопили її фігурку з невеликим округлим животиком, барвисті афіші закликали на «Лебедине озеро». Попрямувала до театральної каси – непогана ідея ввечері сходити на балет. Її улюблені місця вже було розкуплено, мусила задовольнятися бічною ложею.

З вагона він вийшов майже останнім, весела студентська компанія щось жваво обговорювала з літнім лисуватим тренером, маленьким поважним чоловічком. Їй було приємно відзначити, який він елегантний і красивий, найвищий у товаристві однолітків, у дорогому модному пальті, дуже серйозний, як на свої роки. Вона на силу стрималась, щоб не кинутися йому назустріч, не розцілувати. Ні, вона не дасть приводу кепкувати з нього, і його товариші, і він сам, молоді іронічні люди, будь-що можуть зробити посміховиськом, і будь-кого – теж. Вони зараз у тому щасливому віці, коли ще нічим не дорожиш та вважаєш, що попереду осяйне майбутнє без жодної хмаринки.

Він побачив її здалеку, вона махнула рукою та пішла далі по перону, зупинившись на хвилинку біля наступного вагона. Бачила, як він, нашвидку переговоривши з тренером, обмінявся з ним

прощальним рукостисканням, перекинувся кількома словами зі своїми друзями. Хтось присвиснув йому вслід.

Він наздогнав її вже на зупинці, під радісний акомпанемент стукоту валізи по бруківці старовинної вулиці.

– Може, візьмемо таксі? – це перше, що вона сказала йому після чотиримісячної розлуки.

– А готель далеко?

– Кілометрів зо три, в центрі міста, на бульварі Шевченка.

– Тоді краще пройдімося. У потягу була жахлива задуха! – вередливо, якимось по-дитячому сказав він і подивився на неї вивчаючим та пильним поглядом.

– Добре, – поспішно погодилася вона і не стрималася: – Я так скучила за тобою, – і, обійнявши його, майже на ходу поцілувала в щоку, а потім у високий чистий лоб.

Він поблажливо прийняв це теляче лашення, спокійно дивлячись їй в очі, губи викривилися стриманою усмішкою:

– Я теж радий, що тобі вдалося вирватися. Якби ж то батько дізнався про наші зустрічі, уявляю, як би метав блискавки, не гірше за Сварога. Чи за Зевса, втім, яка різниця, як звали тих богів, коли в гніві він такий же страшний і всемогутній!

– Сподіваюся, він не дізнається, що я сюди приїхала?

– Звідки? Я йому ніколи нічого не говорив про тебе, це нікого не стосується, я вже досить дорослий хлопчик і сам вирішую, що мені робити у вільний від навчання час. І з ким спілкуватися.

– Я дуже постаріла?

– Дурниці, зовсім не постаріла, мені навіть здається, що ти стала ще вродливішою за той час, що я тебе не бачив. Може, то Львів робить тебе такою гарною, – він зупинився і жартома оглянув її фігуру, що трохи погладшала, укладене майстром красиве густе волосся, що спадало вільними недбалими хвилями на плечі, ледь примітну сіточку зморщок навколо очей. – Для мене ти найкраща жінка у світі, навіть не сумнівайся!

Згадка про його батька не отруїла її глибинної радості.

– Тут у центрі, майже поряд з готелем, старовинна частина Львова, площа Ринок. Можна піднятися на дах ратуші, побачити місто з висоти пташиного польоту. Давай після обіду погуляємо, якщо не буде дощу.

Вони вже підходили до бульвару, коли небо потемнішало, набуло сталевого кольору, сонце втопилося у свинцевих хмарах і сховався останній безпорадний промінь, блиснувши наостанок, наче благаючи вітер чимскоріше розвіяти хмари.

– Якщо погода дозволить. Звичайно. Маю сьогодні вільний день, а ось завтра потрібно бути о десятій в Палаці спорту, і я пообіцяв тренерові не спізнюватися. Він не хотів мене відпускати, кріпосника з себе став розігравати, смішно було його слухати, щось бурмотів про відповідальність перед командою. Старий добрий маразматик.

Повіяв весняний крижаний вітер, впали перші краплі дощу. Вони ледь встигли заскочити в кафе навпроти оперного театру, як лавина впала з неба суцільною стіною. Вирішили тут і пообідати.

– Здається, наша прогулянка відмінюється? – Він дивився у вікно, по склу текли дощові струмочки, спотворюючи силуети застиглих у сірому тумані будинків і людей, що поспішали сховатися.

– Що ви, не обов'язково відмінити намічену прогулянку, – до їхнього столика підійшла тоненька дівчина-офіціантка, в чорному фірмовому фартуху поверх джинсів і футболки. – Ви ж у Львові, – кокетливо глянула на нього, перевела погляд на величезну валізу на коліщатках: приїжджий. – Через півгодини знову світитиме сонце. Ви вже готові зробити замовлення?

Він, не поспішаючи, солідно взяв у руки меню, пробіг поглядом список перших страв:

– Я хочу солянку, а що замовити тобі?

– Я буду те саме, що і ти.

Він статечно робив замовлення, а вона дивилася й не могла намілюватися ним. Він трохи, зовсім трохи змінився, з'явилася плавність у рухах, упевненість дорослого чоловіка. Здалося, що трохи схуд. Їв він, як зазвичай у ресторанах, з трохи гидливою

гримаскою, неквапливо длубаючись у тарілці виделкою і ножом. А ось вона зголодніла, їла швидко та з апетитом, теж, як звичайно, немов справ сила-силенна: так їдять солдати та інтернатські діти, які живуть за розкладом. А ще дуже заклопотані люди.

Дівчинка-офіціантка мала рацію: після обіду знову світило сонце, відбиваючись у мокрому асфальті й неглибоких калюжах. Залишивши в готелі речі, вони вийшли знайомитися з містом.

Обійшовши площу Ринок, вирішили зазирнути в ратушу. Заплатили за квитки якусь смішну ціну й почали підніматися вузькими гвинтовими сходами. Вона вперше побачила величезний годинниковий механізм, який, наче живий організм, ворухив різними за розміром колесами і коліщатками, шестірнями, пересував величезні стрілки і, вітаючи їх, відгукнувся оглушливим дзвоном, який густо заповнив шахту. Від несподіванки вона вчепилася в його рукав та засміялася, оглухла на мить і щаслива.

Нагорі нуртував такий сильний вітер, що миттєво розтріпав їй волосся. Цей розбишака навіть спробував зірвати пальто, здавалося, йому не важко було вирвати й сережки з вух. Але місто розгорнулося перед ними старовинними дахами, і через цю красу варто було перетерпіти таку неприємність. Черепичні дахи, шпилі соборів, куполи церков розкинулися широким колом. За чверть години повторився дзвін, такий же приголомшливий, стодзвонний, ще й набагато триваліший. Він нагадував святковий церковний.

Їхне усамітнення порушила невелика купка туристів, і вони, хоча й збиралися вже спуститися, ненадовго затрималися. Привернула увагу екскурсоводка, огрядна жіночка в довгому сірому пальті, її голову прикрашав елегантний старовинний капелюшок з широкими крисами, який вона мусила притримувати однією рукою. Романтичну й захоплену, її неможливо було не почути і не заслухатись, вона розповідала досить голосно дзвінким співучим голосом:

– Подивіться направо. Тут, на вулиці Городоцькій, п'ятсот років тому стояла православна церква Благовіщення. Навколо неї, як це було заведено в ті часи, ховали вірян. На одній могилі ледве можна

було прочитати ім'я – Пелагея, – час попрацював над кам'яним надгробком, але зберіг два вибиті серця, сполучені гілкою лавра. А тепер подивіться ліворуч: колись тут височів католицький костюл Святого Станіслава, де містилася могила італійського юнака Мікеліні точно з таким самим надгробком і символом: два серця та гілка лавра. На жаль, австрійська влада при переплануванні міста знесла ці старовинні храми, розрівняла кладовище, але збереглася легенда, львівська бувальщина про двох закоханих, італійського купця і львівську дівчину, які полюбили одне одного. Мікеліні, який привіз з Криту до Львова діжки з вином, захотів назавжди осісти у Львові, щоб не розлучатися з коханою Пелагеєю. Але щастя закоханих було недовгим. У 1594 році до Львова прийшла чорна смерть – чума. Першою захворіла Пелагея, її віднесли за місто, де хворих доглядали ченці, але закоханий чоловік відмовився розлучитися з дівчиною та залишався з нею, знаючи про смертельну небезпеку. У львівській середньовічній баладі співалось: «Що любов зав'яже, то смерть не розв'яже». Нещасна Пелагея померла на руках нареченого, а через тиждень захворів і сам Мікеліні. Перед смертю він замовив два однакові нагробки з двома серцями...

Він торкнувся її рукава:

– Ходімо вниз, вітер дуже сильний.

Поки вони спускалися гвинтовими сходами, годинник продзвенів ще раз.

Звернули у бік Високого замку. Він розповідав, як достроково складав заліки перед турніром. Вона слухала, спираючись на його руку, – дорога іноді круто вела вгору. Минули церкву Святого Антонія.

Тиха радість знову переповнювала її: за чим сумувати? Вони разом, йому цікаво розповідати їй про своє студентське життя, про захоплення, він говорить і заглядає їй в очі, немов перевіряє, чи слухає вона його базікання. Чи тільки в такт крокам киває? Скільки ще триватиме це щастя? День? Два? П'ять? Тільки заради цієї прогулянки містом варто було летіти сюди, тільки заради цього! Вона

б помчала, не роздумуючи, навіть якби їй пообіцяли, що вона побачить його тільки здалеку, кілька хвилин, – і повернеться назад. І начхати на витрачені гроші, на втомливі перельоти, на чужі глузливі погляди – такий авантюризм у її віці! Добре, що найближча людина, її єдиний друг, розуміє це, і вже не вперше підтримав:

– Лети! Лети! Ти маєш право на це маленьке щастя!

Вони недалеко відійшли від церкви Святого Антонія, коли він запропонував повернути назад – небо знову посіріло:

– Мені здається, зараз знову буде злива.

Дійсно, бруківкою забарабанили важкі холодні краплі, накинулися нещадно на крони дерев і на дахи будинків та автомобілів. Оскаженілий вітер намагався вирвати з його рук парасольку, одну на двох, що стала поганим захистом від дощу: краплі, підхоплені вітром, потрапляли на обличчя, стікали холодними сльозами по щоках.

Заскочили у відчинені двері церкви, поряд з якою пам'ятник ченця мужньо протистояв водоспаду, що ринув з неба. У церкві було порожньо, панувала лунка тиша, і шум дощу, проникаючи крізь двері, заспокоював ніжним шелестінням. Вона поставила розкриту парасольку на підлогу біля входу і пройшла між рядами лавок ближче до амвона. Її увагу привернув вітар. А він сів ближче до вікна, дістав блокнот і почав щось поспішно записувати своїм нерівним нервовим почерком. Завтра турнір, його амбіції та юнацький максималізм у несподіваному захопленні шашками примушують готуватися навіть зараз, крадуть дорогоцінний час, її час.

Дощ припинився. На заході небо осяяли яскраві промені, але сонце вже збиралося сховатися за дахами будинків, на прощання пролившись багровою зорею. Він торкнувся її плеча:

– Ходімо? Щось я зголоднів.

Вона звела на нього очі, радісно кивнула. Весь цей час вона молилася, легко і радісно, переповнена вдячністю до Бога за можливість знову побути поряд з ним.

– Ходімо!

Втомлені за день, вечеряли в готельному ресторані. Поки чекали на замовлення, вона заговорила на хвилюючу тему, хоча розуміла, що переймається дрібницею:

– Я все одно не розумію, чому ти залишив шахи заради шашок? Ти ж грав з п'яти років, чому втратив інтерес? Чому кинув їх, адже мав такі успіхи?

– Хто тобі сказав, що я їх кинув? Поки що не кинув. А шашки... як мені краще пояснити? Щоб ти зрозуміла...

– Я спробую.

– Одна розумна людина, – до речі, чемпіон світу з шашок, Меріон Тінслі, – сказала, що шахи схожі на спостереження за величезним безмежним океаном, а шашки схожі на погляд у бездонний колодязь. – Він зробив багатозначну паузу, як музикант-віртуоз біля рояля завмирає, щоб вихлюпнути в залу бурю емоцій. – Я б сказав, це інший вимір. Бездонний колодязь – звучить трохи похмуро, але це блискуча воєнна гра!

Він підвівся й дістав з кишені штанів малюсіньку дошку, не більшу за дві дитячі долоньки, простягнув їй крихітну білу шашку, дбайливо, немов крихку ювелірну прикрасу, і захоплено глянув на неї:

– Шашки ходять тільки вперед, ці воїни ніколи не відступають. Жорстока, залізна дисципліна непереможних римських легіонів увійшла в правила гри. Відступ – майже завжди поразка, визнання своєї слабкості, а переможеним – горе.

«Переможеним – горе!» Переможеною півтора десятка років тому була вона, і горе запанувало цілком закономірно і в грі, і в житті.

Він пожвавішав, утома й нудьга зникли, його очі засвітилися, заграли веселими іскрами, очікував, що зараз полум'я захоплення цією чудовою грою охопить і її.

– Яка мудрість навіть у битті шашок! Навскіс, на вільну клітинку. Воїн перестрибує через переможеного ворога й продовжує боротися! Незважаючи на втому, на поранення! Невипадково в козацьких військах любили одяг червоного кольору, в римських –

червоні плащі, бо на них же не видно слідів крові. Мужність додає сил, завзяття, наповнює вірою в перемогу, навіть якщо ставка головнокомандувача в небезпеці та ось-ось може впасти під натиском супротивника.

– Ти заговорив, як поет.

– Не дивно, адже це найпоетичніша гра у світі!

– Все одно не можу зрозуміти, чим тобі шахи не догодили?

Він вів далі, ніби не почув її питання, вважив його риторичним:

– Раніше у Стародавньому Єгипті були інші правила...

– А шашки вигадали в Стародавньому Єгипті? – ледь іронічно перепитала вона.

– Бач, ти не знаєш, що це дуже давня гра. Єгиптяни приписували її створення богам, точніше, я буду об'єктивним, гри, дуже схожії на шашки. Але це не має значення. Сиджу, паттен були теж подібні до шашок. Стародавні греки теж у щось схоже грали. Але там правила були інші – били супротивника, затиснувши його з двох сторін, – він швидко розставив на дошці три шашки: дві чорні оточили білу. – Погодись, в цьому було щось нешляхетне, нелицарське, ганебне. Двоє на одного! Це немов капкан на звіра, який сильніший, завзятіший за тебе, а ти – слабкий негідник – тільки так можеш його перемогти, коли холодне залізо стиснуло його лапу, дроблячи кістки і завдаючи нестерпного болю.

Почувши останню фразу, вона здригнулася та різко підняла голову. Це слово – капкан – змусило згадати минуле й порівняти з її життям. Це вона втрапила в капкан, це їй переломили, розтрошили крижаним залізом душу, змусивши підписати ті брехливі прокляті документи. І це вона, понівечена вовчиця, вирвалася з капкана, зализала рани, але зцілення забрало роки...

А він, хлопчисько, нічого не помітивши, продовжував натхненний монолог:

– Ти тільки уяви, вже в дванадцятому столітті були такі ж правила гри, як зараз! Ну, майже такі. Бити ворога один на один, навіть якщо

мусиш померти, зійти з поля бою, потрапивши у хитромудру пастку! Ти мене слухаєш?

– Я слухаю тебе дуже уважно, ти зараз захоплений, як неофіт, для тебе це щось нове. Але мені все одно не зрозумілий твій перехід, чому ти зрадив шахи? Може, якесь непорозуміння з тренером, з хлопцями в тій команді? Ти ж кандидат у майстри спорту, це дуже пристойний результат, якщо врахувати твоє несерйозне ставлення.

Принесли смажену рибу, салат, десерт, і розмова перервалася. Він подивився на тарілки, і, як зазвичай, на обличчі з'явився бридливий вираз. Подлубавшись без апетиту в рибі (а казав, що зголоднів), він продовжив:

– Ну, як тобі це пояснити? Шашки мають інший рівень. Ти не думай, що шахи давніші. Історично шашкам менше пощастило, сумно, та треба це визнати. Але є дуже цікавий історичний факт, – він різко підняв голову від тарілки, в очах промайнуло легке роздратування. – Слухай мене уважно. Те, що я хочу сказати, не мракобісся, а духовна основа гри в шашки. Карти, кістки, шахи забороняли і католики, і православні ієрархи як азартні, небезпечні для душі ігри, а шашки ніколи під забороною не були! Чому? Риторичне питання. Чому Петро Перший, Наполеон обожнювали грати в шашки? Наполеон мав перламутрову дошку і всюди возив її з собою. Навіть у гробниці Тутанхамона знайшли дві дошки.

– Усе це дуже цікаво, але ти майже нічого не з'їв! Може, вибереш у меню щось інше?

– Ні, не хочу. Краще трохи погуляємо, поки немає дощу.

На прогулянці розмова знову крутилася навколо шашок. Вона слухала захоплені тиради, милуючись вечірнім містом. Вони знову попрямували до Ринку й тинялися довколишніми вулицями. Старовинні будинки в сутінках стали таємничими, двері костьолів були зачинені, ліхтарі освітлювали тротуар і частину бруківки, було дужелюдно. На одній вулиці вони побачили юрмисько роззяв, що стояли обличчям до під'їзду, а швейцар у величезному циліндрі урочисто оголосив:

– Залишилося п'ять хвилин!

Натовп в очікуванні завмер. П'ять хвилин вони гуляли поруч, і даремно: виїхав з вікна другого поверху паровозик, а потім величезний дракон плюнув бенгальськими вогнями вниз. Усі зраділи цій ляльковій виставі, заплодували й кинулися за безкоштовною преміальною порцією горілки в кав'ярню на першому поверсі. Креативний хазяїн цього закладу знав, чим привернути увагу гостей міста. Видовище дійсно було веселим і дотепним, хоча очікування чогось казкового та феєричного не здійснилися. Та сподобався швейцар, що своїми артистичними оголошеннями часу тішив усіх.

Мальовниче старовинне місто немов стало її співучасником, відвернуло його від розмов про шашки. Вони зайшли до кав'ярні, де просто на очах відвідувачів чаклували творці шоколаду. Крізь скло можна було нескінченно спостерігати за процесом народження цієї запашної смакоти. Молоді гарні хлопці у білих кухарських ковпаках і фартухах не звертали на публіку уваги, зграбно працюючи.

Вона дивилася на них, і їй спала прекрасна ідея. Завтра, поки він буде на своєму турнірі – хоч би не забути нагадати на рецепції, замовити на дев'яту тридцять таксі, – вона пошукає йому якийсь оригінальний подарунок. Нехай навіть пов'язаний з його коханими зараз шашками, чим би дитина не бавилася! Вона майстриня на сюрпризи, захотілося і здивувати, і порадувати це захоплене хлопчеченя. Перламутрова дошка Наполеона – ось би замовити копію! Вона посміхнулася своїм думкам, і його обличчя теж осяяла усмішка.

У кімнаті готелю він знову дістав свої іграшкові шашки і, швидко розставивши на дошці, покликав її:

– Дивись, це стоять дві армії. Серця воїнів сповнені мужності та відваги. Краса вимагає жертв. Уявляєш, за кілька століть до нашої ери грали на такій самій дошці: вісім клітинок на вісім. Може бути тільки один переможець, ухилитися від битви неможливо. А знаєш, як красиво називали шашки в Стародавньому Римі? Латрункулі, латиною «латрі» – воїн. А в Середньовіччі майбутніх лицарів обов'язково вчили грати в шашки, аби прищепити необхідні воїнам

навички етики і тактики у двобої. Може, культ поклоніння прекрасній дамі теж зобов'язаний своєю появою шашкам, хто знає?

– А я знаю одне, завтра рано вставати, тобі ще треба встигнути поснідати перед турніром. Сходи, будь ласка, нагадай щодо таксі.

Прокинувшись опівночі, він побачив в отворі вікна її силует, пронизаний місячним сяйвом. Фіранки були розсунуті, вона дивилася в темряву, її плечі злегка здригалися. Він тихо встав і підійшов, ніжно обійняв, пригорнув до грудей:

– Ти плачеш?

– Я не хочу з тобою розлучатися.

– Я теж не хочу з тобою розлучатися. Залишилося зовсім трохи зачекати, коли я закінчу інститут. Ну, будь ласка, не плач, усе буде добре... Але зараз це неможливо, тобі це відомо краще за мене. Знаєш, який батько. Твій Марк, він ображає тебе?

– Ні, за ці роки його ставлення не змінилося, він такий же добрий і шляхетний, як і раніше. До речі, цей готель знайшов, забронював і оплатив він.

Вони стояли біля вікна і дивилися на нічний проспект: світло ліхтарів відбивалося на мокрому асфальті, було безлюдно й тихо. Вона згадала, як на прощання Марк сказав, тримаючи її руку біля своїх губ і дивлячись пильно в очі:

– Я знаю, що одного разу ти поїдеш і вже сюди не повернешся. Це трапиться, але не цього разу, адже так?

Випустив її руку і від'їхав на своєму інвалідному візочку до книжкової шафи, почав перебирати книги, але чекав її відповіді, напружено чекав. І їй нічого не залишалося, як повторити луною останню фразу: «Не цього разу». Так, не цього разу...

Ніч, злива і відчуття лихоліття, так можна простояти біля вікна, очікуючи на ранок, – вона заспокоїться та насолоджуватиметься його теплом, його ніжністю, але ж завтра рано вставати:

– Лягай, любий, спати. Тобі потрібно виспатися, аби мати світлу голову, бо ще підведеш свою команду, шашкіст-неофіт.

Вона повернулася до спальні, лягла в захололе ліжко і почала доводити собі, що поки все добре, і нехай так і буде, нехай не закрадається в серце забобонний страх втратити цю тиху радість, але сльози знову наповнили очі.

Він теж ліг, але заснув не одразу. Її сльози, плечі, що здригалися, відгукнулися в ньому хвилиною жалю, сколихнули його почуття до неї. Він теж не бачив виходу. Навіть коли він закінчить інститут і почне працювати, нічого не зміниться: батько, як і раніше, буде невблаганний і твердий, як граніт. Бідна самотня шашка, вона не проскочить у дамки. Раптом він зрозумів: вона плаче, тому що й сама все це знає. А він... він нічого не може протиставити батькові, він же його надія, опора і єдиний спадкоємець. І якби не вона, що провела таємну межу між ними, то про такого батька можна мріяти. Ця людина була для нього ідеалом багато років: розумний, дбайливий, без повчань і моралі завжди цікавився всіма його справами, кращий друг і порадник, ще й удачливий у справах, наполегливий і справедливий. Усім кращим у собі він зобов'язаний йому, одному йому.

Уранці, одразу після сніданку, вона провела його до таксі, дбайливо поправила шарф на майже хлоп'ячій, хоча і з чоловічим борлаком, шиї. І ця шия, і те, як він ретельно й акуратно поголився, наповнили її ніжним розчуленням. Його голос вихопив її з блаженного стану споглядання:

– Не дзвони мені, поки я буду там... на турнірі. Коли звільнюся, я сам тобі зателефоную. Домовились? І пообідай, не чекай на мене. Тренер попередив, що у нас буде перерва на обід, я теж поїм разом з ними. Раніше п'ятої години не чекай на мене. Не сумуй!

Поспішно чмокнув у щічку і, на її величезне незадоволення, сів поруч з водієм: не доведи Боже аварія, найвразливіше і найнебезпечніше місце. Непомітно перехрестила таксі, що одразу поїхало, повернулася в номер.

І відразу стало їй нудно, їй порожньо, їй навіть сумно, хоча сонце світило щосили, нахабно пробиваючись крізь щільну готельну фіранку. Згадала, що вчора за клопотами та радісними емоціями не зателефонувала Марку. Мерщій відкрила месенджер і прочитала його повідомлення: «Сподіваюся, ти дісталася до Львова благополучно?» – «Так, я на місці. Дякую за готель, у мене все нормально». На докладне послання не мала ні сил, ні бажання. Вирішила прогулятися містом, переодягнулася.

Звичайно, копія з перламутрової дошки Наполеона – гарний подарунок, вона повернеться додому та вигадась щось, а поки – вона посміхнулася своїм думкам – використає те, що пропонує це місто-ласун. Львів знаменитий своїм шоколадом? Знаменитий. Отож-бо!

Привітний огрядний чоловік, адміністратор чи шеф-кухар, у білій уніформі «Майстерні шоколаду» не здивувався її фантазії, напевно, приїжджих диваків тут вистачало, тільки шанобливо-серйозно підсумував, зацікавлено дивлячись в очі:

– Отже, білий шоколад і чорний шоколад. По дванадцять штук кожного кольору, і три набори з різним діаметром. За чотири години замовлення буде готове. Ви самі його заберете чи вам зручніше, щоб ми відправили за адресою?

– Ні, я сама заберу.

У неї з'явилися чотири вільні години. Вирішила проїхатись на екскурсійному паровозику і залишилася дуже задоволеною. Побачила і старовинну частину міста, і університет, гід у навушниках був ерудований, встиг розповісти багато цікавого за годину. Пройшла повз Порохову вежу, зазирнула в зброярню. Ось куди треба сходити з ним, він любить зброю, а тут така багата колекція! Від зброярні знову повернулася на площу Ринок, випила кави з круасаном, позаглядала в сувенірні крамнички, але нічого схожого на шашки там не знайшла.

А коли побачила мініатюрні шоколадні шашечки чорного й білого кольорів та уявила його здивування, то вчорашня радість знову

наповнила її серце, і очікування його дзвінка не стало здаватися таким безпросвітно довгим.

У номері вона поклала коробки з шоколадом на помітне місце, на стіл, що стояв посередині кімнати. Була третя година, вирішила пообідати, хоча їсти не хотілося. Погода тішила, хитре сонце виманювало з номера на свіже повітря, переповнене пахощами весни. Навіть тут, у місті, відчувалася весна, її не могли заглушити ані шум машин, ані велелюддя і суєта.

Швейцар відчинив перед нею двері, вийшла і нерішуче зупинилася: повернутися до готельного ресторану, де і вечерея, і сніданок були досить смачні, або пошукати щось нове?

І тут відчула, як хтось узяв її акуратно, але досить міцно за лікоть. Різко війнуло чужим одеколоном, машинально хотіла вивільнити руку з чіпких хижих пальців, та вони стиснулися ще дужче, і біля самого вуха пролунав владний голос:

– Нам треба переговорити про мого сина. Приділіть мені, будь ласка, трохи часу.

Безпорадно озирнулася на масивні готельні двері, за якими вже зник швейцар, поруч мчав потік автомобілів та заклопотаних своїми справами людей, і вона приречено завмерла в руках цієї страшної людини.

Вистачило одного погляду, щоб упізнати його. Паніка відпустила миттєво, вона глибоко зітхнула, немов театральна актриса, витримала паузу і за ці кілька секунд зрозуміла, прозріла шостим почуттям: він її не впізнав... Спокійно, з прихованою насмішкою в голосі запитала:

– За сімнадцять років я так змінилася, що ти не впізнав свою колишню дружину?

Чіпка хватка послабшала, вона одразу ж висмикнула лікоть гидливим зневажливим рухом і, відступивши на крок, обернулася до нього, виключно дивлячись йому в очі. Колись вона уявляла можливу зустріч з ним, хотіла побачити його обличчя. Тоді вона, принижена й

розчавлена, продовжувала кохати його, їй згадувалися мудрі слова царя Соломона закоханій у нього злочинній жінці: ти не побачиш більше мого обличчя. Страшне покарання розлукою. Але інше життя закрутило її, згладило перший нестерпний біль від втрати родини, і тепер вона могла говорити з ним і нічого не боятися:

– Не маю необхідності й бажання обговорювати з тобою ані мого сина, ані інші теми. Сімнадцять років тому ти оголосив мене божевільною. Це було так підступно, не по-людськи, забрати мою дитину, примусити підписати ті злочинні папери. Ти шантажем змусив мене відмовитися від дитини, позбавив не лише радості материнства, позбавив батьківщини, поваги до самої себе. Яку ж потрібно було мати чорну душу, щоб мерзенно порадити мені, матері твоєї дитини: ти ніде не пропадеш, у будь-якій країні швидко знайдеш вулицю червоних ліхтарів, заробиш собі на життя! І все це – немов грім серед ясного неба, несподівано, коли я була впевнена, що у мене є коханий чоловік, родина, чудовий малюк, здоровенький, розумненький. А сьогодні мені немає про що говорити і щось обговорювати з тобою.

Він дивився холодним поглядом, тонкі губи нервово зігнулися в саркастичну посмішку. Він вирвався до Львова на один день, щоб урятувати сина від старої пройдисвітки, що спокусила його хлопчика, та не очікував побачити колишню дружину, підступну зрадницю, яка остаточно перетворила його на самотнього циніка, ненависника жінок, і невідомо, як би він жив, коли б не єдиний син, його надія та опора. І зараз ця жінка намагається йому дорікати? Тоді, згораючи від ревнощів і ненависті, він, не пошкодувавши грошей, покарав її так витончено і жорстоко, як тільки зміг. Так, відправив до божевільні, так, змусив підписати відмову від батьківських прав.

– Це ти мала сім'ю? Навіщо ж ти своїми руками її зруйнувала? Гаразд, ходімо десь посидимо, навіщо стояти посеред вулиці? Я не очікував тебе тут побачити, це так, але якщо так сталося і ми зустрілися, то поставимо остаточно всі крапки над «і».

– Я йшла обідати і не збираюся змінювати свої плани через цю невітшну й не потрібну мені зустріч з тобою!

– В такому разі я теж пообідаю, – і він знову взяв її лікоть своїми сухими чіпкими пальцями, немов боячись упустити здобич.

Йшла поруч, краєм ока роздивлялась статуру, обличчя свого колишнього чоловіка, але не зловтішалася. Він дуже постарів, змарнів, вилиці обтягнула пергаментна шкіра, лоб зорали зморшки, знайомими були тільки його гонориста постава, підтягнутий живіт, пряма спина, як у вимуштруваного царського офіцера, і впевненість у собі добре забезпеченої людини.

Цього разу вона не вивільнила лікоть, у неї ніколи не було до нього лютої жіночої ненависті, навіть одразу після заподіяного їй зла, та й Марк науково і детально зумів довести, який нещасний насправді цей чоловік, що так нелюдяно повівся з нею, не висловивши своїх претензій, передавши цю особисту справу до рук чужих байдужих людей, своїх адвокатів. І тепер, через сімнадцять років, у нього виникло бажання щось обговорювати?

Вона вела його по залитому сонцем бульвару Шевченка, звернула в бік Ринку, де ще вранці помітила затишний ресторанчик. Вони скидалися на подружжя, що гуляє старовинними вуличками Львова. Вона навмисно не поспішала, зупинялася біля вітрин, розглядала на прилавках сувеніри, запитувала у продавчинь вартість вишитих сорочок, а він терпляче чекав, приймаючи, може, і проти волі, правила її гри.

Так, їй знадобилося багато часу, щоб повстати з попелу, почати думати й аналізувати ту катастрофу. Господь зглянувся над нею, над її горем: у літаку вона опинилася поруч з літньою жінкою та її дорослим онуком в інвалідному візку. За три години польоту вона, вбита горем розлуки з п'ятирічною дитиною, тамуючи біль розірваної пуповини, ледве стримуючи сльози, розповіла все, не криючись, цій старій мудрій жінці, і та сама, і її покалічений онук стали її ангелами-охоронцями, взяли її у свій будинок, обігріли, повернули до життя,

стали її новою родиною. Чи вижила б вона, якби не ця випадкова зустріч?

Дуже скоро вона стала помічати особливе ставлення Марка до неї й спочатку злякалася, розрив з чоловіком ще був відкритою раною, і в цьому болі не було місця іншим почуттям, але цей чужий чоловік був терплячим і тактовним, жодного разу не поставив її у незручне становище. Вона мала бути вдячною... Її підібрали, як бездомне кошеня, пожаліли, дали кусень хліба, запросили жити у своєму будинку, а віддячити було нічим... Перед смертю стара пані просила тільки про одне: не залишати її скаліченого внука, бути завжди поруч, тому що на родичів і на слуг не було ніякої надії, а от вона, люба приبلуда, – рідніша за рідну.

Якось вона зізналася Маркові, що хотіла б коли-небудь зустріти свого колишнього чоловіка, з'ясувати, чому він так з нею вчинив. І тоді Марк, з притаманним йому науковим підходом, бо викладав психологію в університеті, допоміг їй ретельно згадати все, навіть найдрібніші деталі останніх трьох днів до нещастя, і проаналізував їх. Розвиднилося, наче завіса піднялася, його версія тодішньої поведінки колишнього чоловіка була переконливою і логічною.

У чоловіка на роботі з'явилася нова співробітниця, тридцятирічна яскрава, приваблива жінка, яку взяли на посаду начальника відділу. На корпоративній вечірці вони познайомилися й одразу заприятелювали. Лариса дзвонила кілька разів на день, витягувала її на прогулянки, в кав'ярні, і, поки синочок ласував морозивом – вона ніколи не розлучалася з малюком, немов була прив'язана до нього безліччю невидимих ниток, – вони насолоджувалися кавою та легкою невимушеною балаканиною – Лариса знала безліч анекдотів. П'ять років, живучи в чужому місті, вона займалася тільки сином, і поява приятельки урізноманітнила її просте монотонне життя.

Одного ранку, коли вони гуляли з сином у парку на дитячому майданчику, зателефонувала Лариса і, хоча мала бути в цей час на роботі, благала приїхати до неї додому в терміновій справі, була

дуже настирлива, причини не пояснила, пообіцяла при зустрічі все розповісти й нарешті умовила. Підїхавши до її дому, тримаючи сина міцно за руку, довго дзвонила у двері. Адже хвіртка була відчинена. Отже, на неї чекали. Коли двері відчинилися, на порозі стояв голий хлопець, обв'язаний навколо стегон тонким рушником, що ледь його прикривав. Радісна усмішка осяяла його обличчя, з чорних довгих кучерів стікали краплі води, торуючи собі шлях по красивих накачаних м'язах грудей.

Вона розгубилася:

– А де Лариса?

– Напевно, ще на роботі. Заходьте, не стійте на порозі, – широким запрошувальним жестом прочинив двері ширше. Щось неприємне, відштовхуюче, безсоромне було в його позі, посмішці, голосі.

– Ні, мені ніколи. Дитині час обідати, я не чекатиму на Ларису. До побачення.

Вона спустилася сходами ґанку, вийшла з двору й зателефонувала Ларисі – та була поза зоною... Увечері приятелька нарешті взяла слухавку, на питання, що ж це була за термінова справа і чому її не було вдома, з награною легковажністю відмахнулася, мовляв, сама все розрулювала, не переймайся моїми клопотами. А наступного дня вдарив грім і заблищали блискавки.

У Марка була залізна версія, що Лариса навмисно влаштувала цю двозначну ситуацію, заманила її в капкан, будуючи підступні плани:

– Ти тільки уяви таку ситуацію: голий мужик у рушнику з радісною й паскудною посмішкою, а поруч – ти. Тут у будь-кого ревності дах знесуть, а якщо на додаток вчасно сказати пару теплих слів про високу мораль і невдячність... Він же був набагато старший за тебе, а літні чоловіки хворобливо ревниві.

Колишній чоловік галантно, наче й не було того ганебного розлучення, допоміг роздягнутися, всадовив за столик, простягнув меню. Сів навпроти, зміряв її вивчаючим поглядом:

– Ти маєш прекрасний вигляд, ось декому й здалося, що хлопчик завів собі коханку не за віком. Я в будь-яких справах, особливо в тих, що стосуються мого сина, вельми небайдужий і педантичний. І давно ти з ним потайки зустрічаєшся?

– Дуже давно, але, на жаль, дуже рідко.

Її страх минув, вона вже давно його не боялася. Та й що він тепер може зробити громадянці іншої країни? Навмисно довго роздивлялася йому.

Підійшов офіціант, і вони замовили їжу.

– Ти все ще надаєш перевагу середземноморській кухні? – вичавив він посмішку, одразу ж перетворився на злого слідчого і додав сердито: – Я ж тобі заборонив бачитися з моєю дитиною, ти підписала відмову, я навіть аліментів з тебе не зажадав, а ти порушувала закон, ще й хлопчика розбещувала, привчала ховатись і брехати батькові. Добре, з ним я сам розберуся, це наша справа, порозуміємось. Якось запитав його, чи сумує він за тобою... І моє безневинне дитя, чадю нерозумне, глянуло на мене чистими світлими очима й відповіло: ні. Тепер мені зрозуміло чому... Ну, і що ми тепер робитимемо? Як вчинимо?

Вона затримала ложку біля рота:

– Я з тобою нічого не робитиму. У хлопчика відповідальні змагання, і псувати настрій йому досить підло з твого боку. Якщо ти його дійсно любиш, хоча б трохи, то спокійно їдь. Ти ж переконався, що нашому синові наразі нічого не загрожує, ніяка стара шльондра його не спокушає.

– Нічого не загрожує? – Він насилу стримав напад раптового гніву. – Це ти так вважаєш. Я дотримуюся іншої думки. Розпусній жінці не місце біля мого сина, навіть якщо вона і народила його.

– Для тебе всі жінки повії. Маєш дуже обмежений погляд на людські стосунки. Ти ніколи не намагався вийти за рамки своїх стереотипних уявлень. Я довго не могла зрозуміти, чому ти так мене зненавидів, без будь-якої видимої причини, знищив усе те світле й радісне, що пов'язувало нас п'ять років, адже я любила тебе.

– І це не заважало тобі шукати задоволення на стороні. – Він постарався взяти себе в руки й не скидатися на смішного скривдженого старого, що бризкає злісними образливими словами через давню образу, що її заподіяла йому ця жінка.

– Це твоя співробітниця Лариса полила мене брудом, адже так? Моя вірна подруга наговорила брехливих гидот, а ти, не розібравшись як слід, почав вершити неправий суд. Ти навіть не поговорив зі мною, все зробив чужими руками. Це було дуже підло з твого боку, хіба ні?

– Незаперечні факти дали мені право так вчинити.

– І ці незаперечні факти тобі надала моя найкраща подруга Лариса? Так?

– У цьому немає нічого дивного, ти була з нею відвертою. Ви ж тільки мужиків і обговорювали, та ти й інших інтересів не мала, поки я заробляв гроші для нашої родини.

– Господи, яка підступна брехня! Хоча яка тепер різниця, все одно сталося те, що сталося. – Вона відсунула тарілку з недоїденим рибним супом, апетит розігрався, але горло перехопив сталевий обруч, їжа в прямому сенсі не лізла до рота. Яка запізніла непотрібна зустріч! Хотілося встати й піти, не ворошити минулого, яке відгукнулося у серці болем. Треба поставити всі крапки над «і».

Колишній чоловік не помітив її стану, суворим суддівським голосом промовив:

– Маючи неспростовні докази, я вчинив так, як вважав за потрібне. Кажеш, чужими руками все зробив? Я не хотів, не міг тебе бачити, тоді я міг тебе вбити...

– І, зрозуміло, ці неспростовні докази теж Лариса надала. До цього часу не можу зрозуміти, навіщо люди роблять подібні гидоти? І що ж це за факти?

– Зачекай хвилинку, зараз побачиш, – не поспішаючи, немов фокусник, що навмисно зволікає задля найбільшого ефекту, він дістав гаманець з нагрудної кишені піджака, перебрав численні відділення і звідкись з-під підкладки витяг пошарпану фотографію:

біля відчинених дверей Ларисиного будинку стояв напівголий хлопець зі стидкою посмішкою, а поруч – вона.

Марк мав рацію, ця світлина лише підтвердила його припущення.

– І що ти тепер скажеш?

– Я скажу те саме, що сказала б і тоді, сімнадцять років тому. Скільки ж часу ти зберігав цю фотографію, бідолаха... Лариса довго вмовляла мене приїхати до неї додому в дуже важливій справі. Я подзвонила у двері будинку своєї подруги, їх відчинив незнайомий чоловік. Подивись уважно на свій незаперечний факт. В одній руці у мене сумка, а з іншого боку кадр обрізаний навмисно, знаєш чому? Тому що поруч стояв і тримав мене за руку мій маленький син. Я ніколи не залишала сина самого або на чужу людину. Яка нормальна, притомна жінка потягне на любовне побачення свою дитину? Вибач, я забула, що з твого наказу мене оголосили божевільною.

Він довго мовчав, а вона машинально взялася за другу страву, легкий рибний салат. Вона їла, а він дивився на неї похмурим важким поглядом і нарешті вичавив з себе:

– Ти хочеш сказати, що нічого не було... Ти не зайшла до оселі...

– Я вперше бачила того хлопця. І якби ти тоді хоча б поговорив зі мною! Але для цього треба було любити свою дружину, довіряти їй, а не вірити мерзенним пліткам. І нехай би Лариса, дивлячись мені в очі, повторила свої байки, було б усе по-іншому.

– На жаль, Ларису тепер уже ні про що не питаєш, хвороба забрала її з життя ще десять років тому. А твоїм словам можна вірити, а можна й не вірити.

– Чи віриш ти, чи ні – тепер не має жодного значення. Хіба що я змогла б навідувати сина, не криючись, як злочинниця.

Задзвонив її мобільник. Захлинаючись радістю, хлопчик похвалився своїми перемогами, програв лише одну партію, і то через прикру неуважність. Тренер, зрозуміло, буркотів, але загальним результатом команди залишився задоволений. Уточнив, де вона зараз, і пообіцяв через півгодини приїхати.

– Скоро сюди приїде мій хлопчик, скажу відверто, я б не хотіла, щоб він побачив нас разом. Нехай усе залишається, як було. Турнір закінчиться, і він знову повернеться до тебе, будь ласка, не заважай мені спілкуватися з сином ці кілька днів.

Він глянув на свій дорогий, статусний годинник, трохи відсунувши рукава піджака:

– Домовились. Чекатиму на сина дома. Мені дійсно вже час в аеропорт. – Піднявся, залишив гроші для офіціанта на столі, додав: – Я не певен, що ти була тоді не винною, все це тільки слова. А проте... пробач мені, якщо я був неправий.

Він пройшов уздовж столика енергійною військовою ходою і зник, жодного разу не озирнувшись на неї. Незрозумілі сльози – чи то від радості й полегшення, чи через болюче розчарування – наповнили її очі, погрожуючи пролитися рясним дощем. Вона відчула себе шашкою-переможницею, що вирвалася з капкана і прагне в дамки. Промокнула серветкою очі, написала Марку невелике повідомлення, зітхнула на повні груди й примусила себе доїсти салат. Час знову розбився на дивовижні миті та полинув плавною річкою очікування. Нічого, крім жалю, вона більше не відчувала до колишнього чоловіка.

Авторка щиро вдячна міжнародному гросмейстеру з шашок, львів'янину Віктору Олександровичу Костовському, за цінні поради під час написання цього оповідання.

Наталя Лапіна

Розсуваючи завісу: Гальшка

/

...Потім люди казали різне. Одні – що валка чорної княгині прибула ще до того, як замкнули міську браму, інші – що чули, як кричали та стукали і їм відчинили. Але тоді ніхто на це великої уваги не звернув, бо не знали, до чого цей візит призведе.

А було це взимку, вже по різдвяних святах. У 1559 році.

Дрібна крупка снігу падала на промерзлу голу землю, але не трималася на місці, злий вітер носив її, наче білі хвилі. Коли валка з карети, кількох підвід та кільканадцяти вершників минула львівські мури, хмари розійшлися, на вечірньому небі засяяли зорі. До монастиря домініканців дісталися вже у темряві. Через заґратоване віконце визирнув молодий чернець, русявий, кругловидий, з веселими ямочками на щоках:

– Кому там не спиться вночі?

Почувши відповідь, одразу гукнув послушника:

– Ти чув? Зрозумів, хто це? Мерщій біжи до настоятеля!

За дві хвилини задиханий хлопець доповідав пріору:

– Брат Єремія послав... Там княгиня Острозька з дочкою... Просять притулку... Біля брами...

– Княгиня Острозька?! Де?

– Та біля воріт... стукають.

– Відчиняйте! – голосно наказав отець Станіслав, а сам полетів попереду послушника.

Брамник Єремія вже розчахнув ліву ворітницю – важку, куту товстими залізними смугами. Настоятель проігнорував це самовілля, кваплячись привітати прибулих.

– Слава Ісусу Христу! Яка велика радість і честь побачити вас, ясновельможна княгине!

– Навіки слава! Преподобний отче, ми з дочкою благаємо про притулок і захист! Не віддайте на поталу ворогам!

– Що трапилось? Хто посмів налякати жінок?

– Ах, благаю, не зараз, ми ледь живі! Їдемо здалеку. Дозвольте спочатку хоч трохи відпочити. Уранці все розповімо. І порадимося з вами, якщо ваша ласка.

Настоятель гостинно розвів руки, подумки прикидаючи вигоди й небезпеки від перебування в монастирі таких гостей. Пріор Домініканського монастиря був людиною, обізнаною не лише з церковними, але й зі світськими справами, та в ті часи новини поширювалися не швидше, ніж міг скакати добрий кінь, і він розумів: мусило трапитися щось екстраординарне, щоб такі жінки просили у нього притулку. Розкішні плащі та шапочки, обшиті хутром, гаптовані перлами й золотом. За їхніми спинами – численний почет. Про величезні статки князів Острозьких знали всі. І про нечуваний посаг найбагатшої нареченої Речі Посполитої.

Кругловидий брамник промовив тихо, ніби сам до себе:

– Бути у Львові великій веремії...

Пріор уважно поглянув на нього: ямочки на рум'яних щоках надавали обличчю ченця пустотливого й відчайдушного вигляду. Але очі дивились насторожено й суворо, слідкуючи за непрошеними гостями, які вже посунули через браму.

Зазвичай тихий монастирський двір враз сповнився рипінням та іржанням, став затісним і метушливим. З поваги до святого місця челядники перемовлялися пошепки, але їх було багато, і навіть звуки їхніх кроків створювали непритаманний обителі шум. Допомогти прибулим розміститися повиходили ченці у білих хабітах^[1] та скапуляріях^[2]. Не рухався лише кам'яний собака з палаючим смолоскипом у зубах, що прикрашав зверху браму.

//

Наступного дня, коли сонце давно вже скупно освітлювало черепичні дахи й просочувалося крізь маленькі вікна з товстого зеленого скла у свинцевих рамах, у великому кабінеті настоятеля одне навпроти одного сиділи тільки двоє: сам пріор Станіслав та княгиня Беата Острозька-Костелецька, жінка немолода, але все ще дуже приваблива. Княгиня бідкалася:

– Так, звісно, король є опікуном Гальшки. Але ж не він один! Я – мати! І я маю право до її посагу, і її дядько, князь Василь. Можна і нас послухати. Чи не так, преподобний отче? Батько Гальшки – з нащадків святого Володимира. Чи пара їй якийсь Гурка Ленчицький? Хай і магнат, хай і каштелян, але ж кров...

Настоятель ворухив сплетеними на животі пальцями та лише невиразно похитував головою. Княгиня Беата здивувала його щедрим, дуже щедрим підношенням, але говорити навіть слово супроти короля він не поспішав.

Жінка перейшла на виразний шепіт:

– Каштелян Гурка тільки грошей хоче. Бідолашна Гальшка його не цікавить. Тільки посаг! Сам посаг! Батько їй заповів двадцять міст, чотириста сіл. То найбільші статки у Речі Посполитій!

– Ви вже казали про це. Я зрозумів, вельможна пані.

– Та я про це кричатиму будь-де! Всі знають: король зараз у скруті. Матінка його королева Бона до Італії всю скарбницю державну вивезла. А ще наша вона...

Пріор зупинив її застережливим рухом долоні. Промовив тихо:

– Заплутана ситуація... Заплутана. Треба чекати й молитися, щоб Господь і Дух Святий дали нам мудрості.

Зняв з пояса дерев'яні чотки і підвівся, натякаючи на кінець розмови. Чемно провів княгиню до дверей, тримаючи розарій^[3] у руках, але не перебираючи намистинок.

III

А через кілька днів до Львова вступило невелике, проте добре озброєне військо каштеляна Лукаша Гурки. Захопило міські брами, обложило оточений міцними мурами Домініканський монастир, націлило на нього жерла гармат, встановивши їх просто посеред вулиць.

Мешканці Львова спочатку з розумінням поставилися до дій магнатів, бо війни за маєтність та багатих наречених не були вдивовижу. А на Гальшку Острозьку хто ж не полакомиться?

Княжну Єлизавету Катерину Острозьку, яку називали Гальшкою (тоді всіх Єлизавет іменували так на польський лад), сучасники вважали найвродливішою жінкою в світі. Вона й насправді мала напрочуд правильні риси обличчя, ніжну світлу шкіру, розкішне темне волосся. Але найбільшої чарівливості їй надавали плавні рухи, уміння кокетливо нахилити голівку й вираз великих чорних очей. Який саме вираз – кожен трактував на свій розсуд. В очах Гальшки люди бачили тонкий розум і ангельську доброту, світло й любов, загадкову бездонність і сум. У свої неповні двадцять вона була вдовою майже п'ять років, часто носила чорний одяг.

Красунею вважали і її матір – княгиню Беату Костелецьку-Острозьку, жінку горду та владну. Всі знали, що вона – позашлюбна донька покійного короля Сигізмунда I Старого. А через те, що її чоловік, князь Ілля Острозький, некоронований король Волині, помер молодим, ще до народження єдиної дочки Гальшки, звикла керувати всім і всіма. Вихована при дворі, улюблениця королеви Бони Сфорци, інтриганки й отруйниці, вона мала нестримну вдачу.

IV

Запізнілий *Incipit*^[4]. То були дивні часи.

Богобоязний середньовічний світ відступив перед зухвалим та занадто упевненим у своїх силах Ренесансом. Це був час, якому завдячує своїм народженням наш сучасний світ. Це був час заколотів і отруєнь, нескінченних воєн та розквіту мистецтв, найпідліших змов і наукових відкриттів. Ще був живий Мікеланджело, вже оприлюднив свій труд «Про обертання небесних сфер» Микола Коперник, у Пересопницькому монастирі створювали унікальне Євангеліє, а на Європу насувалися серпнева Варфоломіївська ніч і Тридцятирічна війна. Коронація Єлизавети I мало кого обходила – Англія далеко, а от османський султан Сулейман Пишний – близько, і воювати з ним ніхто не мав ані найменшого бажання.

Здавалося б, людство зазнавало суцільних потрясінь, але тогочасні магнати і шляхта Речі Посполитої на славу будували замки, судилися за маєтки, прегарно танцювали й полювали. Галантні шляхтичі вишукано залицялися до гарних панн, не обминали увагою й прекрасних пані.

V

Гальшка погано спала вночі. Минуле наздоганяло її знову і знову. Жахливо було свідчити перед правниками з магістрату про те, що сталося. Вони вважали це викраденням і подальшим визволенням. Потім її мучили моторошні сни й не менш жахливі спогади.

Усе почалося з того, що дядько-опікун чотирнадцятирічної Гальшки вирішив віддати її заміж за сина кращого батькового друга – Дмитра Сангушка. Молодий князь Дмитро вирізнявся навіть на фоні інших непересічних пошукувачів руки казково багатой дівичі. Галантний красень і уславлений лицар, герой оборони Житомира від татар, староста канівський, черкаський, житомирський і вінницький. Він хвацько підкручував вуса й напрочуд ґречно цілував паням ручки. Але мати Гальшки, не кажучи категоричного «ні», всіляко ухилялася від сватання. Ось тепер, дивлячись на рівну, наче за лінійкою

накреслену, засніжену вулицю, Гальшка починала розуміти, що не її молодий вік був причиною і не необхідність королівського дозволу, а бажання матері якомога довше керувати маєтками, які батько відписав дочці ще до її народження.

Хто придумав вчинити напад на їхній родовий замок в Острозі? Сангушко? Дядько Василь-Костянтин?

Тоді вона злякалася, дуже злякалася. Чужі люди схопили та обеззброїли охоронців замку. Рипіла брама, дзвеніли мечі, кричали люди, іржали коні. Дядько Василь Острозький лаявся з матір'ю. Князь Сангушко скоромовкою просив руки Гальшки. Беата намагалась відтягнути від нього дочку, але дядько схопив її й поволік до дверей. Мати кричала, пручалася, а Гальшка, нажахана, застигла й мовчала. Вона не могла витиснути із себе ані звуку і в каплиці під час наглого вінчання. Коли священник вдруге повторив питання, замість неї «так» голосно сказав дядько.

А потім вони з Сангушком жили деякий час спокійно та дружно. І Гальшка вирішила, що це її доля. Їхній шлюб став не лише *seminarium civitatis*, а й *seminarium caritatis*^[5]. Їх обох поглинула солодка згуба пристрасті. Гальшка куталась в обійми чоловіка, наче в хутра і єдваби, упивалася ніжністю.

– Чому ти мовчиш, кохана?

– Хочу, щоб стихли всі звуки, лиш твоє дихання – на цілий світ.

І серед людей вона гонорово пишалась чоловіком. Князь Сангушко – перший лицар Русі! Він із незрівнянним шиком носив лискучі поліровані лати. Його шпори переможно дзвеніли при кожному кроці, його шабля була завжди наготові. Орел, лев! Про те, як він героїчно захищав від татар Житомир, розповідали легенди.

Проте мати поскаржилася королю, суд оголосив князя Дмитра викрадачем, злочинцем і банітою^[6] – тепер його безкарно міг убити кожен. І вони удвох з чоловіком вирішили тікати до Чехії, де у Сангушка були родичі. І дістались Богемії. Зупинилися в заїзді. Здавалося: все погане позаду. Здавалося: вони вже в безпеці. Знову будуть любові та звабні забави. Гальшка нарешті змінила чоловічий

одяг, який носила під час подорожі заради безпеки, на звичну оксамитову сукню. Можна й бенкетувати. Дмитро пішов розпорядитись, щоб їм засмажили каплуна. А Гальшка тримала на колінах книгу «Про сфери небесні», але без Дмитра не читала, дивилася з вікна заїзду. Небо тужило за сонцем. Падав дрібний сніжок, на його тоненькому шарі виразно чорніли сліди. Багато слідів! Звідки так багато людей? Хто вони?

Внизу раптом – крик, бійка. Постріли з мушкетів.

Побігла на сходи – і випустила на підлогу книгу, змахнула руками, мов крилами: князя Санґушка схопили й зривали з нього жупан з дорогого сукна, самоцвітні ґудзики котилися по підлозі. По його скроні текла темна кров. Дмитро відчайдушно відбивався, але ворогів було багато, занадто багато. Крутили руки, в'язали. Серед нападників Гальшка впізнала Януша та Анджея Костелецьких, колишнього залицяльника Мартина Зборовського та братів Гурків. Спробувала владно їх вгамувати, закричала, стоячи на верхній сходинці:

– Вийдіть звідси геть, розбійники! Ви не маєте права!

До неї наблизився похмурий Лукаш Гурка. Чемно вклонився:

– Хай би пані не заважала й не хвилювалася за долю свого викрадача, засудженого баніти. Все законно діється. З нами тутешній в'їт.

Дмитра витягли надвір. Він тільки блиснув сповненими люті й шаленства очима.

Гальшка опустила голову. Дивилась на книгу, яку перед тим тримала, – затоптану, зневажену, порвану безжальними чобітьми. Між її сторінками блищав золотий ґудзик з темно-зеленим смарагдом. Озирнулась, побачила біле, як крейда, обличчя служниці. Показала рукою:

– Стефо, подай мені це...

Та хутко підняла й простягнула книгу «Про сфери небесні». Гальшка відмахнулась:

– Сховай. Збережи.

VI

І як вона могла стати дружиною вбивці? Але король наполягав. Прислав у Познань послів. Одним з них був єпископ Анджей Чарнковський. Народжений герба Наленч, розумний і шляхетний, він здавався скоріше дипломатом, ніж священиком. І розмовляв тихо та вкрадливо, хоч і гонористо. Гальшка, немов не бажаючи заважати їхній з матір'ю розмові, скромно й чинно сиділа біля вікна з п'яльцями.

Княгиня Беата тримала в руках вервечку, але слова її були далекими від смирення:

– Так, слухати короля – наш обов'язок. Але добрий король відрізняється від тирана, як Бог від диявола.

– Чи не святий Августин навчав нас розрізняти *regimen* і *dominatio*^[7], управління і панування? Лише сам король може знати, що потрібно державі й посполитим. І не нам обговорювати його розпорядження. Наша справа – їх виконувати.

– А якщо він помиляється? Чи не обов'язок підданих – застерегти його й підказати? Цього й стародавні звичаї вимагають – щоб князі надавали королю допомогу й пораду. Королями стають, а князями народжуються.

– Ви самі розумієте, ясновельможна пані, – виводив свою нитку біскуп Чарнковський, – краще за мене розумієте, що час схилитися перед королівським наказом. Саме зараз. Ваша дочка вже скоро п'ять років як удова, а їй же й двадцяти не виповнилося.

– Як король може вимагати такого? – Беата говорила схвильовано, занадто голосно. – Добрій католичці йти за лютого ворога святого римського костюлу? Лютеранина?

Єпископ злегка усміхнувся й відповів спокійно:

– Хіба може людина збагнути Божі дороги? А якщо провидіння посилає князівні Острозькій саме такий засіб для напоумлення грішника? Пан Гурка згоден вінчатися за нашим обрядом.

Сподіваюся, це лише перший крок на його дорозі до істинної праведності.

– Так зачекаймо і на другий крок, – мовила Беата ущипливо. – Куди нам спішити? Люди мудро кажуть: заміж вийти – не дощову годину пересидіти.

Боголюбивий владика мовчки, але досить гоноровито кивнув.

Гальшка старанно удавала, що не дуже й прислухається до розмови про її подальшу долю. Подумки дякувала Богові, що має не одного, а кількох опікунів. Мати, дядько Василь Острозький, сам король Сигізмунд II Август. Вона не повинна брати шлюб без їхнього дозволу. Про те і в законі прописано. І доки вони сперечатимуться, вона вільна від нелюба. Проте її пересмикнуло, коли єпископ Анджей неголосно, але напрочуд вагомо додав:

– Ніхто б і не квапився, але й вороги не дрімають. Буде велика війна. В непевні часи розперізуються всілякі шахраї й авантюристи. Панна вже мала «хватаний» шлюб. Тільки малженство^[8] з паном каштеляном вбереже її від нової наруги.

– Та хіба ж не наруга – видавати жінку за нелюба?

Єпископ підвівся:

– Я передам каштеляну Гурці, щоб він старанніше залицявся до нареченої.

Гальшка мало не задихнулася від цих слів. Наречена! Вони вже все вирішили!

Лукаш Гурка прийшов з візитом того ж вечора. Похмурий та заклопотаний, у темному вбранні. Широке обличчя, широкий ніс, коротка, акуратно підстрижена шкіперська борідка і підступно зіщулені очі. Ліву руку тримав на поясі, де на шкіряному ремінці було прикріплено ніж. Дивився суворо. Вбивця. Бридкий єретик. Нечестивець. Гальшка не знала, про що з ним говорити. Розмову, як завжди, підтримувала княгиня Беата. Спитала й про майбутню війну.

– Не переймайтеся цим, вельможна пані. Дасть Бог лихо, то дасть і розум. У нас війська достатньо.

Беата відповіла гостро:

– Не повинна людина на свій розум та сили сподіватися, єдино – на пана Бога уповати.

У Лукаша глузливо смикнувся куточок губ, але він змовчав.

– То пан воєвода і завтра нас навідає?

– Ні, не зможу. Маю виїхати у справах. Ненадовго.

– Таки на татар вирушаєте?

– У нас чи є, чи немає перемир'я з татарами, а ми однак з коня не зсідаємо.

Гальшка нарешті зупинила на ньому погляд. Він, мабуть, зрозумів це по-своєму, підвівся й поцілував ручки – спочатку матері, потім дочці. Затримав пальці Гальшки у своїй долоні, злегка усміхнувся:

– Я знайду спосіб нагадати про себе незрівнянній панні Єлизаветі.

І справді, майже не щодня його пахолок приносив Гальшці подарунки від Гурки, здебільшого прикраси. Але без жодного листа чи хоча б коротенької записки.

Невдовзі ж прийшов лист, якого Гальшка очікувала й боялася. Від короля. З наказом прибути до Кракова разом з познанським єпископом. Коли вже сиділи з матір'ю в кареті, біскуп Анджей Чарнковський підійшов до них, поштиво усміхнувся Гальшці:

– Панна не забула взяти з собою шовкову хустку, щоб молодого пов'язувати?

Замість неї ущипливо відповіла мати:

– Аякже! Власноруч сріблом та золотом гаптувала! – й сама захряснула дверцята.

Таким само уїдлигим тоном вона через кілька днів у Вавельському замку і королю відказала:

– Я не даю благословення на шлюб моєї дочки Єлизавети Іллівни княжни Острозької з паном Гуркою.

У великій залі запанувала тривожна тиша. Сонячні промені лилися крізь високі подвійні вікна. Придворні завмерли, а Сигізмунд II не поспішав з відповіддю. Пауза затягнулася, вельможі напружено чекали. Тоді Сигізмунд мовив:

– Нехай сама княжна скаже про своє бажання.

Гальшка низько вклонилася, розвівши руки над широчезною спідницею:

– Я зроблю так, як накаже матінка.

– Якщо король дозволить, – брат Лукаша Гурки Анджей ступив наперед і також поштиво вклонився, – то я нагадаю, що одного разу замість панни під час вінчання відповідав її родич. І вона пізніше на те аж ніяк не скаржилася.

– Ах! – княгиня Беата схопилася за серце. – Мені недобре. Ваша величносте, дозвольте мені вийти!

Сигізмунд Август злегка кивнув, і вона швидко пішла із зали. Гальшка була рушила за нею, але Лукаш притримав її за руку. Прошепотів на вушко:

– Король відпустив лише вашу матір, не вас.

Сигізмунд Август тим часом поманив Гурку до себе, і той залишив Гальшку. Чоловіки розійшлися невеликими групами й у кожній про щось розмовляли.

Гальшку оточила юрба придворних дам. Навперебій хвалили красу панни Острозької, вмовляли виходити заміж за Гурку, говорили про мудрість короля. Гальшка воліла не слухати їх, а розглядати величезні гобелени з витканими біблійними сюжетами.

З балкона лунали музика й ніжний дитячий спів.

Швидким кроком до зали увійшов Анджей Гурка, одразу попрямував до Гальшки.

– Княгині Острозькій вже краще! – проголосив гучно, так, що почули всі. – Вона змінила своє рішення, благословляє дочку на шлюб. Просила передати ось це, – він високо підніс великий перстень, засяяло коштовне каміння.

Натовп придворних враз розступився, утворивши коридор, що простягся між Гальшкою й королем, біля якого стояв Лукаш Гурка.

– Ви впізнаєте перстень, панно? – спитав Сигізмунд Август.

Гальшка схилила голову:

– Так. Це перстень моєї матері.

– То якою буде ваша відповідь?

Княжна довго мовчала, наче слухаючи музику, нарешті тихо відповіла:

– Якщо мати каже «так», то і я скажу «так».

– Чудово! Ходімо до костьолу!

Наче за помахом чарівної палички, поруч з королем з'явився біскуп Чарнковський, вбраний у білу альбу^[9] та золотисту столу^[10], висока католицька митра – інфула – додавала йому зросту й поважності.

І всі вони пішли до величного собору, затиснутого між іншими будівлями. Гальшка дивилася на дзвіницю, згадувала, як торкалася рукою величезного дзвона Зигмунда, адже кажуть: дівчина, яка візьметься за його залізний язик, вдало вийде заміж. Вдало... Потім вона дивилася на мережані візерунки металевих дверей. Відтак – на розпис стелі в костьолі, на олтар. Тільки не на Гурку.

Не дивилася на нього, і коли відповіла біскупові «так». Не дивилась і потому...

VII

Монах Єремія, невисокий, але повненький та міцний, недарма був призначений брамником. Він наче відчував, кого й коли треба впустити до монастиря, а кому лише милостиню винести, кусень хліба та глечик молока. Якраз вийшов до кількох обідранців з двома великими буханцями запашного монастирського хліба, коли Гурчині пахолки надумали настрашити братію й вистрелили в стіну з гармати. Ядро полетіло високо, вибило в мурі заглиблення, з якого порснули уламки, і один камінець, відскочивши, упав на ногу брата Єремії. Він незграбно сів на вкриту брудним втоптанним снігом бруківку. Жебраки, одному з яких маленька скалка встромила в щоку, закричали. Підняли пораненого ченця й занесли до монастиря. Повели з собою й іншого пораненого. Нападники вистрелили ще з

кількох гармат і більше їх не заряджали. Порохові дими віялися вузькими вулицями. Містяни переглядалися, хитали головами:

– Отакий грім узимку!

Замість брата Єремії при брамі залишився послушник Януш. Через його недосвідченість і потрапив до монастиря дивний жебрак. З'явився надвечір, коли було вже темно. Зігнутий, з голови до п'ят укутаний у подерту мішковину, із залатаною тайстрою^[11], спирався на костур. Його пропустили і шляхтичі, які грізно оточили кляштор^[12].

Зайшовши на подвір'я, жебрак одразу спитав не хліба, а про княгиню Беату Острозьку.

– Та навіщо вона тобі, небораче?

– Її вельможність чекає на мене. Це вона запросила мене сюди, до монастиря.

Відкинув каптур – гарний молодик, русявий, ясноокий. Скинув дрантя – під ним темно-червоний жупан, оздоблений хутром та срібними позументами.

Послушник Януш тільки мовчки очі витріщав. Незнайомець у кармазині владно наказав:

– Веди до княгині.

– А... як... я...

– Ти ж наче щойно непогано міг розмовляти, преподобний брате, – усміхнувся пан в кармазинному жупані.

– Та я не... Я ще не...

Збоку пролунав дзвінкий голос:

– Князь Слуцький! Семен Юрійович! Ваша милість! – підбігла метка служниця молодій княгині Стефка. – Вас так давно чекають, так чекають! Прошу пана, прошу пана, проходите сюди.

VIII

Наче нечутний вітерець перегорнув сторінку її пам'яті. Останнього разу Гальшка бачила Семена Слуцького майже рік тому. Вони зустрілися у прегарній Познані, забудованій білими будинками під червоною черепицею. Дедалі більше вікон у них мали вже не паперові чи пергаментні, а скляні шибки. Численні вежі височіли над потужними мурами. Спокійна рівнинна річка омивала місто. Після страшних пригод Гальшка сподівалася на спокійне життя під опікою матері.

І ось така несподівано приємна зустріч.

Стефа, обережно постукавши, розчинила важкі двері, завагалася.

– Чого тобі? – спитала Гальшка. Стояла посеред просторої кімнати, брала з великої тарелі заморські помаранчі, сама їх чистила, поволі їла.

– Ваша вельможна мати просять сказати, що приїхав князь Симеон Слуцький.

– Олелькович? – радісно спалахнула князівна.

Стефа кивнула й додала:

– Вони внизу чекають.

Семен Слуцький був частим візитером, коли вони жили з матір'ю ще в Острозі. Частим і бажаним. Решта гостей відверто залицялися до Гальшки, а молодий князь Слуцький був родичем та другом з дитинства. Вона називала його Олельковичем, його родовим прізвищем, бо це слово мало в собі присмак м'якості й весняної свіжості, а Семен завжди сприймався як квітуче дерево серед фортечних каменів і залізних обладунків.

Радісно кинулася до дверей, але стишила крок – негоже з'являтися так швидко й простоволосою. Тож наказала покоївці Янці:

– Подай діадему з перлами. Принеси хутро.

Уже вбрана, прискіпливо подивилася на себе у венеційське люстро, взяла зі столика невелику книжку в сап'яновій палітурці й повагом зійшла до зали, де першою до неї озвалася мати:

– Князь Симеон повертався з довгих мандрів додому й заїхав нас відвідати.

Олелькович глянув на неї приголомшено, покрутив головою, наче не знаходячи слів. Потому наблизився й сказав:

– Пані княгиня стала стократ красивіша. З гарної квітки на богиню перетворилася! – і схилився поцілувати руку.

А Гальшка, несподівано розвеселившись, злегка стукнула його книгою в бік. Він здивовано підняв голову, їхні очі зустрілися й засміялися. Нічого не змінилося з часів безтурботного дитинства. Вони розуміли одне одного з напівпогляду.

Княгиня Беата вела світську розмову про новини. Князь Семен розповідав, що писав брат зі Случька, про небезпеку для країни, зазіхання кровожерливого ворога людства султана Сулеймана і про те, кого куди король поставив каштеляном. Між іншим похвалив смак княгині Беати та її нові прикраси з перської бірюзи. Кімната потопала в іскристих променях. Гальшка розглядала візерунки на килимі, що вкривав підлогу, й згадувала, як дядько Василь вчив її полювати із соколами, а Олелькович подарував круглоокого сапсана з гострим небезпечним дзьобом. Мабуть, той сапсан ще живий, за ним добре доглядають в Острозі.

Нарешті мати пішла розпорядитися щодо обіду і вони залишилися тільки вдвох. Ледь віддалилися лункі кроки Беати, князь Семен одразу схопився й обійняв Гальшку. Полоскотав її щоку пшеничними вусами й замуркотів у вушко:

– Гальшко, ти стала королевою! Венера поблякне перед твоєю красою! Я закохався, ледь ти цей поріг переступила.

Вона вивернулася й лукаво прошепотіла:

– Жартуєш?

– Які жарти?! У грудях – пожежа! Або ти – навік моя, або я – трупом ляжу!

Гальшка упустила на підлогу книгу.

– Чи не занадто пан квапиться? Такими клятвами розкидатися не варт.

– Ти не віриш, що це доля? Я чомусь уже кілька днів лише тебе згадую, лише про тебе думаю. Навіть якби мені сам Феб грав на

золотих струнах, твій голос – миліший. Гадаєш, мені через Познань ближче було? Ні! Тільки тебе хотів побачити!

Вона мовчала, лише глибоко дихала.

– А пам'ятаєш, як на полюванні біля Дубна тебе кінь поніс?

– А ти наздогнав мене поперед усіх пахолків...

– ...ти пригорнулася до мене...

– ...і ти сказав...

– ...то доля... Ти не забула, правда?!

– Я тебе ніколи не забувала.

Тепер їхні обійми стали взаємними. Гальшка поклала голову на його плече.

– Лише з тобою мені завжди спокійно... Тільки навряд чи це кохання...

Підбори княгині Беати стукали досить гучно, і вони встигли хоч на крок відскочити одне від одного, коли двері розчинилися. Семен Слуцький нарешті підняв книгу:

– Що читає прекрасна пані? О, Псалтир!

Гальшка усміхнулась, у її покої лежала «Історія о Аттілі, королі угорськом», яку вона саме читала зранку. Беата схвально кивнула. Князь звернувся до неї:

– У поважної матері й дочка розумна.

– Ваші лестощі небезпечні. Розум – то прерогатива чоловіків.

– Хотів би я затриматися тут на довше, щоб мати можливість щодня вам лестити. І не тільки розуму вашому, але й незрівнянній красі.

Княгиня Беата усміхнулася:

– О, пане Семене, люблю вашу вдачу. Як то кажуть, не встиг на поріг – і вже свій.

– Мене до вас наче доля несе. Куди вітер хилить, туди й гілля гнеться.

Беата сказала замислено:

– Якби ж знаття, куди нас той вітер занесе...

– Я додому хочу, – вставила Гальшка. – До Острога.

Князь Слуцький промовчав, і Беата лише зітхнула. Проте Гальшка, коли пізніше залишилася з матір'ю наодинці, повернулася до тієї думки:

- Чому ми не поїдемо в Острог? Тут тісно й нудно.
 - Після того, що втнули твій дядько з Санґушком?
 - Знову він на таке не наважиться.
 - Переконана? Як на гріх, то і граблі стріляють.
 - Стрийко Василь інтригує проти короля, ви не миритеся з дядьком. А я – наче між двох вогнів. Чого хочу я, нікого не цікавить.
 - Ти сама не знаєш, чого хочеш.
 - Знаю!
 - Ти ще занадто молода, щоб це знати. У мене більше розуму в п'яті, ніж у тебе в голові.
 - Ви й тоді так казали, коли князь Дмитро до мене сватався. А мені з ним добре було! Якби ви не поскаржилися королю, я б і зараз з ним добре жила.
 - Як ти смієш мені цим дорікати?
- Княгиня Беата встала й пішла з кімнати. У дверях повернула голову до Гальшки:
- Затям: буде так, як вирішу я, твоя мати. Я за тебе перед Богом відповідаю.

IX

До готичного костюлу Божого Тіла йшли через невеликий внутрішній дворик. Сніжні іскри пурхали в повітрі. На тоненькому шарі снігу залишалися чорні сліди. Шлюбна церемонія була скромна й швидка. У храмі – лише слуги Острозьких та кілька монахів-домініканців у білих хабітах. І крижані протяги. І раптом – глухий удар, дзвін розбитого скла – гармата. І страх в очах Олельковича. І зле задоволення матері.

Одразу по тому сповістили, що для перемовин прийшов львівський староста Пйотр Бажий, який має письмовий наказ короля. Спочатку він говорив з княгинею Беатою, яка мстиво відповіла колишньому королівському секретареві:

– Все, шлюб завершено. І шлюбну угоду нотар завірив. А маєтки дочки я вже переписала на її чоловіка, князя Слуцького.

Староста починав лисіти, чоло здавалося високим, як у давньоримських філософів, це стало особливо помітно, коли він схилив голову:

– Вельможна пані може робити, що завгодно. Король вимагає лише повернення дочки законному чоловікові...

– ...яким є князь Слуцький!

– Не боїтеся Божого гніву?

– Це ви з вогнем граєте!

– Перепрошую пані, але ви невинуваті. Доведеться цю справу вирішувати не з вами.

– Спробуйте!

І він пішов до настоятеля. А той потім запросив до себе Гальшку. Тільки її саму, без матері.

– Одну її я відпущу лише на сповідь! – заявила княгиня Беата.

– Це і буде сповідь, – відповів пріор Станіслав. І Гальшка мовчки пішла з ним. І сиділа в його кабінеті мовчки, чекаючи на запитання.

День відступав, тіні по кутках синішали. По-собачому завивав вітер у комині, а колючі сніжинки делікатно стукали в шибку.

Над головою пріора, на високій спинці дерев'яного крісла, виднівся символ домініканів – з хрестом, зіркою та написом «Laudare. Benedicere. Praedicare»^[13].

– Чи пані розуміє, що сталося?

– Про що ви, преподобний отче?

– Ще у Кракові ви взяли шлюб з паном Гуркою?

– Так.

– А тут вінчалися вдруге – з іншим? Чи пані знає, що таке бігамія?

– То гріх, я знаю. Але ж... Мати сказала, що той шлюб не є дійсним. Бо вона не давала на нього згоди.

– А панна давала? Сказала «так»?

– Так, я сказала. Але мене ошукали. Мені сказали, що мати згодна, але то було неправдою. Мені показали перстень, який з неї зняли силою.

– Тепер вас ошукали вдруге, сказавши, що той шлюб є недійсним. І мене ошукали. Бо насправді недійсним є вінчання зі Слущким.

– Але ж... Коли... Суд визнав недійсним мій шлюб із Санґушком, бо не було згоди матері...

– Суд! А зараз суду не було. Тому недійсним є друге вінчання. Ви і ваша мати обманули мене. Вельможна пані, що ж виходить? Не лотри^[14] вас взяли від чоловіка, а ваша мати. Не ґвалтом, а умовлянням. Отже, пані Лукашева, ваш чоловік, законний чоловік, одразу по вінчанні вирушив Ойчизну захищати, а ви – сюди... – голос настоятеля зірвався від обурення. – А тепер він, замість того щоб із московським царем воювати, мирній обителі гарматами загрожує.

Гальшка низько опустила прекрасну голівку, покриту золотою сіточкою, а зверху – оксамитовою шапочкою із самоцвітами. Здалеку долинали звуки органа й суголосного григоріанського хоралу. Що вона могла сказати пріору Домініканського монастиря у Львові? Не слухати матері – гріх. Вінчатися вдруге, маючи живого чоловіка, – гріх.

– Пан Бажій, наш достойний староста, перекрив водогін. Без води монастир довго не протримається. Запасів їжі в наших підземеллях багато, а от води немає. Ви ж перша завтра схочете пити.

– Яка ницість – позбавити нас води!

– Їх можна зрозуміти, місто потерпає, торгівля зупинилась, через мури нікого не пропускають. Містяни незадоволені. Раджу вам вийти до вашого чоловіка і їхати з ним. Не чекати, поки ми відчинимо браму і він забере вас силою.

– Завтра, – сказала вона.

– Що завтра?
– Завтра я вийду до нього сама.
– Я можу про це повідомити панові Гурці і старості?
– Так. Я... Я зберуся. І хочу ще раз поклонитися чудотворній іконі Богородиці Одигітрії.

– Добре.

Потім вона слухала сичання матері:

– Підлий боягуз! Нікчема! Але я їм цього так не подарую! У нас ще є закони! Княжого права ніхто не відміняв!

Дивилась, як князь Семен кивав: суди, так, маєтки, так. З дитячою напівусмішкою погоджувався з княгинею Беатою. Повторював:

– Гальшко, я щось придумаю... За нас стануть усі Слуцькі та Радзивілі, – а очі в нього були перелякані й жалюгідні.

Наступного дня зранку з неба падали білі лапаті зірки. Гальшка, вбрана в чорне, як удова, йшла до темної глибини воріт, і бруківка монастирського двору хиталася під ногами, ішла, наче п'яна. У руках тримала вервечку з великих полірованих бурштинових намистин. Юрба служниць ступала позаду, наче підтримуючи. За ними дебели хлопці несли куті залізом скрині. Кругловидий чернець Єремія, який знову сидів при брамі, незграбно витягнувши вперед закутану мішковиною ногу, сказав, наче звертаючись чи до увінчаної хрестом дзвіниці, чи до верхівки кам'яної Римарської вежі:

– Слава чорної княгині – в навчанні та добрих справах.

Гальшка спіткнулася, поглянула на нього здивовано. Але пішла рівніше і з брами монастиря вийшла вже зовсім упевнено.

Натовп на площі, побачивши її, зашелестів:

– І справді – гарна!

– Через таких кришаться мури й руйнуються за́мки.

– Прекрасна Єлена...

– ...повертається до Менелая.

Лукаш Гурка чемно подав їй руку, і Гальшка двома вузькими сходишками піднялася в карету. Він сів поруч, Гальшка відсунулась у протилежний куток. На колінах тримала подану служницею скриньку.

Замкнену на замочок чорну скринечку. Тільки вона одна у світі знала, що там.

Гурка мовив неприємно:

- Не думаю, що пані так сахалася баніти Санґушка.
- Ні, – відповіла злісно. – Бо він зі мною канти співав.

Його обличчям промайнула тінь саркастичного здивування.

Подумав і сказав:

- Я найму вам музик, щоб було з ким співати канти.
- Сподіваєтесь, я буду вашою дружиною?
- Пані вже нею є.
- Та я скоріше собі смерть заподію, ніж ляжу з вами!
- Подивимось.

Гурка був такий, як у Познані, як у Кракові, – спокійний і діловитий. Гальшку дратував його *impertubabilem requiem*^[15]. Вона відвернулася до вікна, завісу на якому шарпав вітер. Завірюха завіювала дорогу, коні йшли не швидко.

– Княгиня Беата запропонувала мені сто тисяч злотих, щоб я вас відпустив.

– Погоджуйтеся. Моїх маєтків ви все одно не одержите, я їх уже відписала князю Слуцькому.

- Подивимось, малженко моя мила.
- Куди ми їдемо?
- В Шамотули.
- Я туди не хочу! У мене свої маєтки є!

Лукаш саркастично хмикнув:

- Ви ж їх Слуцькому відписали.
- Це не значить, що я там не житиму.
- Подивимось. На норавливих дружин є способи.

Гальшка сильно стиснула чорну скриньку, наче з неї вичавлювала для себе сили.

- Овва! Ґвалтуватимете мене?
- Ні.
- Доможетесь від короля, щоб і князя Семена банітою оголосили?

– Подивимось.

За львівські мури вони виїхали в цілковитому мовчанні.

Х

Замість епілогу. Історичні відомості. Все подальше життя «Лукашова з Кгурки, воеводина познанская, Галжбета Илиная, княжна Острозская» носила чорне вбрання. Звідси – прізвисько «чорна княгиня».

Майже чотирнадцять років прожила вона у вежі в Шамотулах, родовому маєтку Лукаша Гурки. На верхньому поверсі, куди безперешкодно потрапляло медове світло місяця. У неї була непогана бібліотека. Але найбільше вона дбала про одну книгу, заховану під замочком у чорній скринечці, вистеленій усередині білим оксамитом, ароматизованій заморськими парфумами. Це була книга «Про сфери небесні» – остання, яку вони читали разом з милим Дмитром Санґушком. Із золотим, прикрашеним смарагдом ґудзиком замість закладки.

За цей час багато чого сталося. За рік загадково помер ще молодий князь Симеон Слуцький, і Гурка привіз в Шамотули його руку з обручкою на пальці – як доказ смерті. Княгиня Беата несподівано вийшла заміж за воєводу Ольбрехта Ланського, молодшого від неї на двадцять років, – розбійника, чорнокнижника, астролога, чародія й алхіміка, який відібрав у Беати всі маєтності, заточив у замок в Угорщині та й швидко довів до смерті. Домініканський чернець Єремія час від часу робив влучні передбачення, але слави пророка не зажив, мабуть, через занадто веселу вдачу.

Гальшка ж поступово брала владу над своїм чоловіком. Принаймні цей єретик-лютеранин почав з'являтися поруч із нею в католицьких храмах. Подейкували, що перед смертю покався і кликав ксьондза.

Овдовівши, Гальшка повернулась до Острога, до дядька Василя-Костянтина. Заповіла йому шість тисяч кіп литовських грошей на облаштування православного монастиря, шпиталю та академії.

Вона прожила сорок три роки. Вчені не визнають достовірним жоден з її портретів.

Розсуваючи завісу сторіч, визирає з вікна високої вежі й, може, бачить, як у наш час найкрасивіші й найрозумніші студентки Острозької академії змагаються за звання «Гальшки року», вшановуючи таким чином пам'ять засновниці навчального закладу.

На місці колишнього Домініканського монастиря у Львові зараз знаходиться греко-католицька церква Святої Євхаристії, яку іноді називають Домініканським собором, і кожен може переконатися, наскільки це близько від ратуші та Римарської вежі, з боку якої люди Лукаша Гурки штурмували обитель.

Олена Волинська

До останнього подиху

Кава у мініатюрній порцеляновій філіжанці, яка за просто вміщувалася у долоні Марти, приємно гірчила на смак. Молода жінка сиділа у невеличкій затишній кав'ярні, спостерігаючи за тим, як у стрілчастих вікнах храму Святих Ольги і Єлизавети відбиваються золотаві промені сонця, яке вже готувалося до спочинку.

Марта наблизилася до себе ноутбук та знову потяглася до серветок, на яких робила коротенькі нотатки. Замальовувала о`брази, які повсякчас спалахували в її уяві. Записувала влучні фрази. Історія ще ніколи так сильно її не захоплювала.

Ще одинадцять днів тому Марта не могла навіть уявити, що чергова поїздка до Львова переверне все з ніг на голову. Подарує їй сюжет, який запалить у серці молодої жінки незнаний донині вогонь. Зведе її з людиною, яка непомітно змусить Марту забути колишні розчарування.

Того спекотного полудня Марта спілкувалася на площі Ринок із молодим екскурсоводом. Ознайомившись із працями видатного львівського письменника та публіциста Ілька Лемка, вона розпитувала в юнака, який час від часу відволікався від розмови, аби виголосити у гучномовець черговий рекламний слоган для приїжджих, про найвідоміші історії кохання у місті Лева. Навколо них снували туристи, які намагалися зафіксувати найвизначніші пам'ятки серця міста.

Коли група іноземців відтіснила Марту з екскурсоводом до фонтана під назвою «Нептун», він, помітно пожвавившись, сказав:

– А ви знаєте, що фонтани Ринку не є фонтанами в прямому значенні цього слова? Насправді це криниці. Вода із них не б'є, а витікає двома струменями. Чаші фонтанів наповнювалися водою, а

перекупки, що в давнину торгували на ринку, мили тут зелень і відсвіжували фрукти. А козаки напували із фонтанів коней.

– Дуже цікаво!

– Усі мої екскурсії цікаві. Переконаний, ви не шкодуватимете, що згаяли час.

Марта поквапно кинула не надто переконливе виправдання, пояснивши, що сьогодні вона поспішає. Але наступного разу обов'язково скористається настільки заманливою пропозицією, бо давно мріє не просто побачити, а пізнати Львів. Збагнувши, що випадкова співрозмовниця не запишеться на жодну із запропонованих ним екскурсій, юнак відповідав на її запитання досить мляво, перераховуючи вже відомі Марті факти. Вона крутила в руці нотатник, так і не зробивши в ньому жодного запису.

Урешті, подякувавши екскурсоводу і піднявши буклет, який вилетів із її долоні на бруківку, Марта відступила на декілька кроків та ледь не зіштовхнулася із високим брюнетом, який ішов прямо на неї. Він чемно вибачився. Жінка кивнула. Щойно вона розвернулася обличчям до ратуші, незнайомець її покликав:

– Вибачте, панно. Можна вас на хвилюку?

Марта знехотя обернулася. Зараз жінка не мала настрою заводити нові знайомства.

– Слухаю! – непевно мовила вона.

Чоловік уважно на неї дивився і посміхався виразними терновими очима.

– Перепрошую. Я випадково почув вашу розмову із екскурсоводом. Пані – науковець?

– Так ні, – і собі посміхнулася Марта. – Я журналістка. Збираю матеріали для статті.

– І про що ви пишете?

– Наразі досліджую природу людських пристрастей. Мене цікавить любов у житті відомих львів'ян.

Він кивнув.

– Якщо бажаєте, я можу розповісти вам одну із найдивовижніших та найтрагічніших історій кохання, яку лише знало це місто. І це не просто легенда. Це історія мого роду.

Чоловік, який назвався Олександром, говорив так переконливо та щиро, що Марта погодилася його вислухати. І тоді він повів її у Вірменський квартал, на шпацір, однією з найдовших вулиць гамірного середмістя. Бо, за його словами, жінка мала не просто почути, а ще й відчувати атмосферу того часу.

Увечері, повернувшись до свого номера, Марта одразу почала писати. Рядки ще ніколи не лягали на папір так невимушено та легко. Ця історія хотіла, аби її розповіли. Вона сама обрала ту, хто мав це зробити...

«Шепіт зливи завжди заспокоював Софію. Але тільки не цього сірого безрадісного ранку. Тулячи долоні до свого зраненого серця, крізь заґратоване вікно вона спостерігала за тим, як надворі владувала негода. На бруківку падали важкі дощові краплі. Тиша не просто огорнула простір навколо Софії, вона душила її у своїх крижаних обіймах. Люди, які вчора зчинили галас під вікнами цих похмурих кам'яних «покоїв», пішли, злякавшись гніву бургомістра чи такого невчасного дощу. А разом із ними зникла її остання надія...

Софія вперлася рукою в холодну стіну і поволі опустилася на коліна. Прочитала молитву, якою її завжди виряджала в дорогу бабуся Магда. Сьогодні їй знову вирушати в путь. І вона піде, високо піднявши голову. Як личить жінці з роду Ґданських. Байдуже, якщо із того далекого шляху вже не буде вороття.

Софія витерла рукою, яка, попри її бажання, помітно тремтіла, піт із чола. Вона завжди боялася маленьких приміщень. Цей страх з'явився у неї ще в дитинстві. Відтоді, як вуйко Януш за непослух замикав дівчинку в темному льосі. Там пахло цвіллю і сушеним кропом. І навіть повітря було просякнуте вогкістю.

Попри всі незручності, Софійка мала в льосі улюблену полицку, застелену м'якими шкірами. Там можна було вигідно вмотитися,

випроставши ноги, та бавитися шматяною лялькою Бузькою, з якою дівчинка ніколи не розлучалася.

Та й вуйко не залишав її надовго у темному полоні. Двері льоху зазвичай відчинялися ще до того, як Софійка починала рюмсати і проситися на волю. А цього разу двері приміщення, у якому вона скніє вже не одну добу, замкнені надійно. Вона не зможе їх відімкнути, навіть коли щосили гатитиме по них кулаками.

Софія притулилася щогою до холодних ґрат. В обличчя їй потрапляли бризки холодної води, яка затято хльоскала стіни. Зараз би опинитися у просторах покоях їхньої кам'яниці на Вірменській. Постояти навколішках у молитовні, яку збудував на її прохання Івашко. Поринути в обійми найріднішого у світі чоловіка...

«Доля жорстока у своїх іграх», – любила повторювати малій Софійці бабуса Магда. Та чи варто говорити таке дитині, яка, наче безпечний метелик, розправивши крила, летить на найяскравіший із вогників?

Коли вона вперше побачила Івашка? Ще у дитинстві, коли бабуса брала її із собою на Ринок. І Софійка, стискаючи у долоньках ручку маленького кошика, із захватом роздивлялася заставлені крамом вулиці. Їй був до душі цей метушливий вулик. Бабуса, роззираючись навсібіч, розповідала, що кожен чужинець може знайти тут випічку зі своєї країни; зустріти людей, які розмовляють його мовою.

Виходячи на закупи, бабуса Магда завжди зазірала у Вірменський квартал до крамниці Тихновичів. Галицька земля стала для вірменів, однієї з найдавніших східних націй, гостинним притулком після позбавлення державності та вигнання їх із рідної батьківщини монголо-татарськими військами у середині XIII століття. Заможна вірменська родина продавала найкращі у Львові східні прянощі. Бабуса Магда брала спеції до своїх улюблених страв лише у них, бо, за її словами, на ринку не знайти ніц порядного. Подружжя Тихновичів, яке вільно володіло українською мовою, завжди робило постійній клієнтці щедрі знижки на свої товари.

Дівчинка захоплено розглядала заповнені кольоровими сумішами мішечки, відчувала блаженну млість від вишуканих пахощів, які лоскотали їй ніздрі. Одного разу, нахилившись над кмином, вона голосно чхнула. І розчервонілася від сорому, бо свідком цієї okazji став господар, пан Івашко.

Софія бачила господаря нечасто. Зазвичай у крамниці порядкувала його дружина, пані Тихнович, – вродлива жінка середнього віку, яка пливла заставленими крамом рядами гордовито, наче пава. Вона носила на шиї грубе намисто кольору морельки, а коли посміхалася, її очі починали сяяти, наче зірочки на сутінковому небі. Господиня часто посміхалася до Софійки, називаючи її «квіточкою» та «серденьком». Дівчинка ніколи не виходила із «запашної» крамниці без частунку.

Бабуся Магда завжди протестувала проти безкоштовних солодошів для онуки, а коли пані Тихнович обривала її емоційний монолог наполегливим: «Мені не шкода. Хай дитина поласує», – покірно відповідала:

– Дякую! Пані до нас дуже добрі.

Їй не хотілося образити господиню. А ще вона боялася, що онука, у якої заберуть гостинець, почне капризувати. Тому, прямуючи до дверей, бабуся Магда тихцем смикала Софійку за руку, аби та не забула подякувати гостинній жінці. А оскільки на той час рот маленької ласунки вже був забитий пахлавою або суджуком, про які їй годі було мріяти вдома, вона лише низько кланялася і поспішала прослизнути у дверну шпарину, аби не здатися пані нечемною.

Софія знала, що вдома бабуся знову хвалитиме пані Тихнович за щедрість та співчутливе серце. Але робитиме це лише при онуці, аби цього не почув вуйко Януш, старший син Магди. Він давно заповзявся стати купцем, але його крам не надто добре продавався. Невдачі робили Януша дратівливим та прикрим. Перехиливши зайву чарчину, він розходився та починав нарікати на те, що вірмени, оселившись поблизу площі Ринок, захопили собі найвигідніші місця для торгівлі і вже перетворили Львів на «Східні ворота Польщі».

Йому муляли око грубі гроші, які мали Тихновичі та інші заможні вірменські купці. Згадуючи їх, він кидав злостиве: «Кляті лихварі». Софія не раз чула з вуст вуйка приказку: «Де торгує один грек, плачуть п'ять євреїв. Але де торгує один вірменин, то плачуть і греки, і євреї».

Роки зігнули бабусі Магді спину, і вона почала дедалі частіше відсилати до міста за продуктами свою єдину помічницю. Софія охоче виконувала її доручення. Особливо якщо їй випадала нагода зазирнути до крамниці Тихновичів. Дівчину манили п'янки аромати східних прянощів і привітна господиня, з якою вона іноді перекидалася кількома словами. Софія завжди полегшено зітхала, якщо заставала пані в крамниці саму. Бо у присутності господаря вона чомусь сильно губилася, ніяковіла.

Пан Івашко був високим, статним, показним чоловіком. Він мав м'який привітний голос, уважні темні очі. Коли господар торгував у крамниці разом із дружиною, то, проходячи повз неї, він час від часу ніжно торкався руками її плечей. А пані Тихнович відповідала на ті доторки щасливою посмішкою.

Молоду Софію заворожувала мова жестів вірменського подружжя. Вона ніколи не помічала настільки трепетних стосунків у відносинах своїх батьків. А можливо, просто про те забула. Коли їх не стало, вона була малесеньким дівчам, і її свідомість, на жаль, не зберегла багатьох безцінних спогадів.

У дні, коли Софія зазирала до крамниці східних прянощів і пан Івашко лагідно озивався до неї, махаючи рукою, серденько дівчини на мить завмирало, а потім починало швидко калатати, ніби силкуючись вирватися із грудей. І як стишити цей шквал емоцій, як вгамувати оте нерозважливе серце?

А після того випадку, коли пан Тихнович врятував Софію від вуличних псів, дівчина вже не могла про нього не думати. Хоч суворо забороняла собі це робити.

Минуло вже багато літ відтоді, як маленьку Софійку хапнув за литку пес крамаря із Галицької вулиці. Дві маленькі червоні цятки, що виступили на блідій шкірі, не так завдали дитині болю, як перепудили. Відтоді в її душі оселився страх перед пухнастими створіннями, які справно стерегли людські оселі. Завбачивши навіть маленького песика, який скавулів та терся біля її ніг, Софія хутко переходила на інший бік вулиці. Бабуся Магда водила онуку до жінки, яка зливала її ляк водою. Ось тільки від цього не було користі. А вуйко Януш при нагоді кепкував із того її страху. Та все ж не наважився піти наперекір матері і завести власного пса.

Того ранку небо над кам'яницями, на дахах яких вільотно розсілося птаство, швидко затягнули темно-фіолетові хмари. Коли закрапотіло, Софія повернула у вузький провулок поблизу аптеки. Поспішаючи сховатися від дощу, дівчина не помітила, як із-за рогу визирнула чорна кудлата голова. Перекриваючи Софії дорогу, пес загарчав. Зачувши його поклик, до ватажка зграї приєдналося двійко закошланих дворових собак.

Дівчина зупинилася. Виставивши наперед кошик із виноградом, вона злякано роззиралася у пошуках шляхів до відступу. Пси прийохувалися та, сторожко зиркаючи довкола, повільно наближались.

Несподівано із-за спини Софії хтось сердито гукнув:

– Ану пішли геть!

Пан Івашко поспішав їй назустріч, грізно розмахуючи руками. Угледівши дужого супротивника, пси неохоче відступили.

– Злякалися, Софійко?

Вона опустила очі.

– Я... трішки. Я їх боюся.

– Вони теж нас бояться. Ось погляньте.

Він обернувся до псів, які, відбігши на середину вулиці, продовжували стежити за людьми. Дощ, який до того лише кволо накрапав, припустився щодуху барабанити по дахах кам'яниць.

– Хутчіш тікаймо!

Дівчина підхопила поділ сукні, але не могла змусити себе зрушити з місця. Помітивши нерішучий погляд Софії, Івашко міцно стис її руку:

– Ми швиденько проскочимо. Вони за нами не поженуться, – і, підморгнувши своїй супутниці, додав: – Не будете боятися ви, не буду боятися я.

Підкоряючись його волі, Софія кивнула.

Для дівчини то був особливий день, який неможливо стерти із пам'яті. Пан Івашко Тихнович, один із найзаможніших та найшановніших людей у Львові, біг разом із нею під дощем, намагаючись оминати водяні потоки і калабані, та безтурботно посміхався. Софії здавалося, що в ті миті він думав про свою прекрасну пані або пригадував щось вельми радісне.

Коли крізь водяну завісу почало пробиватися сонце, вони зупинилися поблизу Вірменського собору, аби перевести подих. Під перегук дзвонів пан Івашко вклонився Софії. Вона розгледіла в його очах лукаві бісики.

– Дякую за цю пробіжку, панно! Завдяки вам я згадав свою юність.

Людям не дано сповільнити стрімкий лет часу. Бабуся Магда слабувала і дедалі рідше залишала стіни власного будинку. Тепер Софія опікувалася не лише старенькою, а й перебрала на себе всі клопоти по господарству. Щоразу повертаючись із закупів, вона несла у своєму кошику шафран, аніс або мускатний горіх. Іноді, аби пришвидшити похід до тієї особливої крамниці та вкотре насолодитися запаморочливими ароматами східних спецій, дівчина, потай від бабці, відсипала у смітник їхні запаси перцю та барбарису. А потім, спам'ятавшись, сиділа на старій козетці та картала себе за нестриманість. Ну чому її так тягне у те місце?

Пані Тихнович зустрічала Софію наче рідну доню. Завжди, навіть попри нагальні справи, перемовлялася з нею, простою польською дівчиною, кількома словами. Іноді під ногами у пані крутився її син – жвавий чорнявий хлопчик. Декілька разів господиня частувала

дорогу гостю чаєм із корицею, приготованим за стародавнім вірменським рецептом, та суджуком. Через ці запросини Софія ніяковіла та довго відмовлялася, пояснюючи, що не бажає заважати. Але пані Тихнович брала її за руку, промовляючи до неї лагідно, мов до дитини:

– Посидь зі мною, Софійко. Ти – чиста душа. А мені так бракує розмов із чистими душами.

Пані Тихнович замикала крамницю і розповідала дівчині про свою далеку батьківщину, якої вона ніколи не бачила. Про те, як вона познайомилася з Івашком і як пишається своїм чоловіком. Насправді пан Тихнович походив із дуже бідної родини. Його батька називали «пивничим», тому що він мешкав у пивниці одного з будинків середмістя. В тій же комірчині чоловік тримав свою майстерню.

Тривалий час Івашко допомагав батькові у його ремеслі. А одного разу, скориставшись запрошенням приятеля, вирішив спробувати себе у торгівлі. Східні прянощі, які молоді купці привозили з Османської імперії та Криму і продавали на ятках на Ринку, добре розходилися. Досить швидко розбагатівши, Івашко перевіз батьків до просторого будинку. А за декілька років, створивши власну родину, оселився в одній з найбільших кам'яниць Вірменського кварталу.

Інколи Софії щастило зустріти у крамниці пана Івашка. Коли він кликав її «Софійкою», у дівчини пітніли долоні. Ні, вона навіть не допускала нерозважливої думки, що це може бути саме те, наймогутніше з почуттів. Дівчина була певна, що все мало зовсім інше пояснення. Вона просто зростала без батьківської любові. Саме через це її полонила доброзичлива цікавість господаря. Вона горнулася до того, хто пригріє її теплим словом.

Непомітно пролітали дні. Софійка дорослішала та розквітала. Бабуся Магда дедалі частіше звертала увагу дівчини на те, що її проводить поглядом той чи той юнак. Згадані нею залицяльники

були і робітні, і не сиділи без шматка хліба, й походили із хороших родин. А що ще дівці треба?

Софія ніяк не реагувала на подібні розмови. Хіба вона насмілиться сказати бабусі: «Мені так того треба, як діри в мості». До їхньої оселі то в одній, то в іншій нагальній справі вчащали молоді чоловіки. Ось тільки в присутності всіх тих кавалерів її серце вперто мовчало.

...Того вечора дівчина заклопотано кружляла навколо печі, готуючи овочеву зупу. Зачувши галас, вона визирнула до вітальні, де побачила пані докторову, яка емоційно про щось розповідала бабусі Магді.

– Пані Тихнович зробилося дуже зле, – упівголоса повідомила вона Софії, яка влетіла до кімнати розхристаною та блідою. – І де взялася ота нагла хвороба? Мій старий каже, що пані дуже слаба.

– Пані завжди були до нас вельми уважні. І чому з ними трапилося таке лихо? – бідкалася бабуся Магда. – Я зварю для дружини пана Івашка медовий узвар. Він обов'язково поверне їй сили.

Пані Тихнович так і не встигла скуштувати помічний напій бабусі Магди, бо ще до того, як на небі засяяла перша зірка, її душа відлетіла у кращі світи. Софія бачила пишну поховальну процесію, під час якої, за вірменським звичаєм, ноші з тілом померлої тричі піднімали та опускали на землю, аби люди мали змогу попрощатися з жінкою, яку любили та поважали у місті.

Софія знайшла поглядом у натовпі згорьованого сина пані Тихнович, якого їй хотілося пригорнути та втішити. Поряд із ним стояв пан Івашко. Під очима у нього залягли глибокі темні тіні. Софія віддала б усе на світі за можливість їх розвіяти.

За декілька днів по тому, випадково почувши від людей на вечірній службі в костьолі, що пан Тихнович шукає собі надійну служницю, Софія ледве дочекалася ранку й хутенько зібралася. Не порадила ні з вуйком, ні з бабусею, яка могла накласти на її рішення суворе вето. Вона сама розпоряджається власною долею. І лише їй вирішувати, кому класти її до ніг.

Софія тривалий час кружляла поблизу кам'яниці пана Івашка, все не наважуючись покликати господаря. Біля широкої в'їзної брами, яка сполучала дім із господарським подвір'ям, голосно форкали коні, але не було видно челяді, в якій можна було запитати, чи вдома пан Тихнович.

Коли ж Івашко сам вийшов на вулицю, дівчина ледь не зіштовхнулася з ним біля дверей. Проклинаючи себе за незграбність, вона швидко відійшла вбік, звільняючи йому дорогу.

– Доброго ранку, Софійко! – відповів він без звичної посмішки.

– Доброго ранку! Я хотіла... Хотіла запитати... – голос Софії ще ніколи так не тремтів. І руки у дівчини геть задерев'яніли. – Я чула, що ви шукаєте служницю. Я маю досвід подібної роботи. Якщо ви мене візьмете, я буду дуже старанною.

Дівчина поспіхом проказала наперед заготовані слова. І перестала дихати. Раптом він повідомить, що вже когось найняв. Або подумає, що вона ще молода і не дасть ладу господарству.

– Софійко, для мене це велика честь. Тільки зараз із мене кепський помічник. Вам вистачатиме роботи. Я хвилююся, чи зможете ви з усім впоратися самотужки.

– Пане Івашко, я ніколи не боялася тяжкої праці. Повірте, я все зможу. Мені дуже потрібна ця робота, – наче випадково обмовилася Софія. Нехай господар думає, що вона шукає місце служниці через нестачу грошей. Аби лише не здогадався, чому їй запраглося працювати саме у нього.

– Я вірю, – м'яко відказав він. – Вірю. Тому повторюю, що найняти вас – це для мене велика честь.

Софія ніколи не забуде той день, коли вона вперше переступила поріг дому пана Тихновича. В оздобленні цієї пишної кам'яниці, яка чимось нагадувала дівчині лабіринт, її вражало все: масивні дерев'яні сволюки вздовж стін, прикрашені різьбленими малюнками, дубові меблі, оббиті кардибаном^[16] стільці, столи, застелені коштовними східними тканинами, олов'яний та срібний посуд,

картини на стінах. У центровій частині великої кімнати, під стіною, стояла довга тахта, перед якою стелився «килим-карпет». А над каміном висів великий портрет, із якого на Софію задумливо дивилася пані Тихнович.

У перші дні служби Софія пересувалася будинком ледь не навшпиньки, боячись зробити щось не те, завдати шкоди необережним порухом, чимось порушити порядок, заведений тут покійною господинею. Вона не наважувалася заходити до кімнати пані, в якій не можна було прибирати протягом семи днів, доки там горітиме свічка.

Свого сина пан Тихнович на деякий час відвіз до родичів. Сам він майже не з'являвся у будинку, а повертаючись додому, одразу зачинявся у своїх покоях. Софія залишала тацю з вечерею у нього під дверима. В ці дні вона намагалася бути непомітною. Аби нічим не потурбувати господаря.

Слідуючи традиції, по смерті дружини пан Івашко впродовж сорока днів не голився. За цей час на могилі пані Тихнович, яку було поховано на вірменському цвинтарі, спорудили хачкар – надгробний хрест з унікальним багатим декором.

Софія поволі звикала до роботи в будинку пана Тихновича. Вона знайшла спільну мову з його хлопчиком, який, втративши матір, фактично залишився наодинці із собою. Пан Івашко волів переживати своє горе на самоті. Він відсторонився від рідних і поринув у роботу.

Заприятелювавши з жінками із вірменської громади, Софія перейняла у них кулінарні секрети національної кухні: навчилася випікати лаваш у тонірі – циліндричній земляній печі, готувати кутап (відварну рибу), солодкий плов із родзинками, гату (солодкий пиріг), долму. Нові приятельки розповіли дівчині про вірменські звичаї, особливо наголосивши на тому, що в недільний вечір на стіл за жодних обставин не можна ставити страви із борошна, бо від цього може пропасти хліб.

Навчившись змішувати та зважувати спеції, Софія почала допомагати пану Івашку торгувати у крамниці. Господар платив Софії щедру винагороду, та все одно бабуса Магда нарікала, що онука занадто багато часу приділяє своїй службі та зовсім занедбала хатні справи. Врешті літня жінка запросила до них у помешкання свою незаміжню родичку Анну, яка відтепер мала допомагати їй по господарству.

Софія полегшено зітхнула, бо, хоч як вона намагалася, їй важко було дати лад одразу двом оселям. Бабуса Магда після переїзду Анни помітно заспокоїлася. Попри це, час від часу якось незвично поглядаючи на онуку, вона говорила:

– Шануйся, Софіє. Не забувай, що ти походиш із роду Ґданських. Нехай ми не маємо великих статків. Але у нас є честь. А це, дитино, найважливіше.

– Не хвилюйтеся, бабусю. Я шануюся, – заспокоювала Софія стару, не розуміючи, що саме та має на увазі.

Минуло більше року, перш ніж пан Івашко знову почав приймати у своєму будинку друзів. А щонеділі, вбираючись у свій найкращий одяг кармазинового кольору та підперезавшись шовковим поясом, він виходив у місто разом зі своїм сином. Іноді їх супроводжувала Софія. І це були найщасливіші миті в її житті. Як і тоді, коли вечорами господар сідав поблизу каміна та читав сину книги вірменською мовою. Іноді Софія, прихопивши торбинку із шитвом, сідала в кутку кімнати, аби просто почути голос пана Івашка. В такі хвилини затишку вона відчувала себе частиною їхньої родини.

Дівчина усвідомлювала, що цій її підлітковій мрії не судилося справдитися. Навколо багатого вдівця кружляло безліч жінок. Вони манірно посміхалися, намагаючись йому догодити, привернути до себе увагу. Софія здогадувалась, що одного дня, коли пан Тихнович втомиться від самотності, він обере супутницю життя зі свого кола. Вона розуміла, що чоловік його статків ніколи не зверне уваги на просту служницю. Та їй вистачало того, що вона мала. Головною

втіхою для дівчини була можливість йому служити. Робити все, що від неї залежало, аби пан Івашко частіше посміхався.

Бабуся Магда любила повторювати, що самотні душі відчують одна одну. І цей незбагнений поклик допомагає їм поєднатися. Та дівчина не дозволяла собі навіть мріяти про те, що колись розділить свою самотність із тим, кого вже давно обрало її серце.

Відтоді, як не стало її любої Магди, вуйко Януш покликав до шлюбу Анну, і Софії стало тісно та незатишно в їхньому домі. Коли вона запитала в Івашка, чи не знає він, де можна недорого винайняти кімнату, пан Тихнович запропонував дівчині жити у них. Вона погодилася лише після того, коли господар пообіцяв утримувати за житло частину її платні. І поринула з головою в нове для себе життя.

Тепер Софія вдвічі сумлінніше виконувала свої обов'язки, при цьому зовсім не дбаючи про власний відпочинок. Найбільшу втіху вона отримувала тоді, коли пан Івашко радився з нею стосовно якогось питання, наче із рівною. А коли він зупиняв на ній свій сумний погляд, Софії мліло під серцем. Бо, спостерігаючи за тим, як вона господарює в його будинку, пан Тихнович думав про щось своє. Найвірогідніше, згадував покійну пані. Якби ж він тільки знав, які бурі вирували в такі миті в дівочій душі. Та це не мало жодного значення. Дівчина ховала свої непролиті сльози на дні серця. Бо ладна була прожити весь вік у мовчанні. Аби лише поруч із ним.

У ніч Насаварда^[17], коли Софія прибирала зі столу святкові наїдки, а господар, наблизивши до себе олійний світильник, читав написану вірменською мовою книгу, він раптом підняв на дівчину очі та попрохав:

– Посидь зі мною, Софіє. Будь ласка. Сьогодні такий особливий день. А мені немає з ким поговорити.

Вона покійно кивнула. Взяла карас, наповнила келих пана Тихновича вином. Відсунула стілець, застелила його коциком бабусі Магди.

Вони розмовляли майже до світанку. Пан Івашко розповів Софії про своє дитинство, родину, страхи безрадісної юності та перші перемоги – про все те, в чому господарі не звіряються своїм слугам. Коли ж за вікнами невгамовні музики сповістили бадьорою мелодією про настання нового дня, Івашко простягнув через стіл руку, торкаючись гарячої шкіри на долоні Софії. Тієї ж миті затремтів та згас кволий вогник у світильнику...

– Я просто прошу тебе поки що бути обережною.

Софія широко відчинила вікно. Збиралося на грозу. Їй бракувало свіжого повітря.

– Щось сталося? – обертаючись до Івашка, стривожено запитала вона.

– Нічого. Не хвилюйся, люба. Але ж ти пам'ятаєш ту нашу розмову? Станове суспільство має усталені звичаї. Мене непокоять настрої місцевої громади. Ми, вірмени, для них чужинці, лихварі. Нам не дозволено обирати представників до міської ради. Нашу релігію – монофізитство – вони вважають єрессю. Їм не подобається, що ми визнаємо лише божественну подобу Христа. Мене дуже пригнічують усі ті натяки, що ми не заслуговуємо того, що маємо. Що ми не повинні задивлятися на католичок...

Він наблизився до Софії, опустив руки їй на плечі. Від доторку Івашка її серце забилося швидко-швидко. В такт йому озвалося й інше, маленьке серденько.

– Саме через це я не зміню свого рішення. Найближчим часом, щойно я владнаю свої справи, ми поїдемо зі Львова.

Коли пан Тихнович вперше завів мову про переїзд, на душі зробилося зимно. Софії здавалося, що він щось недоговорює. Вона завжди відчувала настрій Івашка. Але молода жінка запитала зовсім інше:

– Ти не шкодуватимеш?

– Ні. Зовсім ні. Я вірю, що на новому місці, там, де нас ніхто не знає, де ніхто не заважатиме нашому щастю, нам буде краще.

Заради тебе і наших дітей я ладен на все, – він розвернув Софію обличчям до себе і поцілував її у чоло. – Разом до останнього подиху. Ти ж пам'ятаєш мою обітницю?

Сонце того вечора заходило занадто яскраво. Спостерігаючи за цим видом крізь вікно, син Івашка малював велику червону пляму, що нависла над кам'яницями. Софія, закутавшись у теплий коцик, пила фруктовий узвар та тихенько наспівувала колискову для свого ще не народженого первістка.

Коли у двері постукали, жінка здригнулася. Її завжди лякали пізні візити. Пан Тихнович ніколи не приймав відвідувачів після вечері. Тому несподівані гості в неї асоціювалися із поганими новинами.

З вулиці долинули грубі чоловічі голоси. Від злостивого «Пся крев!» у Софії спиною розходилися дрижаки. Обличчя незнайомців освітлювали факели. Декілька хвилин вони емоційно сперечалися про щось із господарем, а потім увірвалися до покоїв сполоханої жінки.

– Збирайтеся, пані Ґданська, – наказав один із них, змірявши зневажливим поглядом її помітно округлий стан.

Далі все відбувалося наче у страшному сні, від якого Софія ніяк не прокидалася. Чому земля уходить у неї з-під ніг саме тепер, коли вона нарешті торкнулася щастя і поринула у вир кохання? Молода жінка не могла повірити, що двох безневинних людей можуть ув'язнити лише за те, що вони полюбили одне одного. Невже, поєднавши свої самотності, вони з Івашком вчинили настільки тяжкий злочин? Хіба так важливо, хто із них яку віру сповідує, якщо їхні серця відгукнулися на найсокровенніше з почуттів? Це ж не могло статися без Божої на те волі.

Софія звикла до того, що Івашка Тихновича у Львові слухали та чули. Тому, коли у перші дні ув'язнення коханий говорив їй, що бургомістр та римо-католицька верхівка просто мстяться йому за успіх, лякають, прагнучи забрати частину його статків, вона рішуче кидала:

– Віддай їм усе, що вони хочуть! Нехай лише дадуть нам спокій.

– Якщо попросять, то віддам. Бо вже маю найбільший скарб. Ти і наша родина – єдине, що має для нас значення.

Вона вдячно кивала, намагаючись зосередитись на тому, що дарувало їй надію.

– Не хвилюйся, серденько. Ми ще поборемось. Мій адвокат говорить, що звинувачення прокурора Матеуса Селеса, який називає наше співжиття святотатством, необґрунтовані. Ця справа не входить до компетенції львівського кримінального суду. Он у Вроцлаві були подібні випадки. Так ті люди не зазнали серйозних збитків.

Софія через силу посміхнулася. Вона не хотіла зізнаватися коханому, що в її грудях уже декілька днів палає вогник страху.

– Вірменська громада за нас горою, – бадьоро говорив він. – Вони відішлють посланця до Кракова. Сигізмунд I не дозволить подібного свавілля. Не хвилюйся. Не будеш боятися ти – не буду боятися я.

Коли Софію з Івашком востаннє вели до зали суду, проти їхнього арешту активно протестувала вірменська громада. Вірмени мали власний суд, який розглядав усі некримінальні справи. Цей процес порушував їхні права та скидався на підступну помсту.

Люди у темних мантиях дивилися на закоханих з осудом, що межував зі зневагою. Під їхніми чіпкими поглядами Софії хотілося зіщулитися. Якби не охоронець, який грубо тримав її за лікоть, молода жінка могла будь-якої миті повалитися на долівку. Івашко стояв неподалік від неї, в оточенні трьох охоронців. Їх розділяло не більше метра, але тієї миті відстань між ними здавалася Софії нездоланною.

Коли сивочолий суддя виголосив вирок, Івашко безсило опустив голову. Софія зойкнула. Хіба таке можливо? Невже їх так жорстоко каратимуть за любов?

А тепер виснажена та згорьована жінка пристрасно молилася, аби сонце не квапилося сходити. Бо крізь її пальці, наче пісок, втікали хвилини. У них залишилося обмаль часу...

Та, попри бажання Софії, небесне світило вже яскраво сяяло над ратушею, сповіщаючи про настання середи після Дня святої Маргарити. Із темного коридору долинали важкі кроки тих, хто мав супроводжувати їх в останню мандрівку. Туди, де на Софію з Івашком, отримавши свої дев'ять грошів, вже чекав «майстер справедливості».

Охоронці навіть не озвалися до Софії. Лише широко відкрили заіржавілі ґрати, вклонилися та, відвівши погляди, жестом наказали їй слідувати за ними. І жінка, зібравши всі сили, які у неї залишилися, пішла. Затиноючись ледь не на кожному кроці, вона намагалася високо тримати голову. Бо належала до роду Ґданських. А бабуса Магда завжди повторювала їй, що Ґданські ніколи не пасують перед обставинами.

Біля дверей Софія перетнулася із Івашком, який з'явився у супроводі двох чоловіків у чорному. Помітивши кохану, пан Тихнович подався вперед. Але охоронець спинив його різким рухом плеча. Тоді приречені торкнулися одне одного поглядами. Івашко підморгнув Софії й посміхнувся, немов промовляючи: «Разом до останнього подиху. Пам'ятаєш?»

Надрукувавши завершальне слово, Марта ще декілька хвилин сиділа, незмигно дивлячись на монітор ноутбука. Вона ледве змусила себе поставити останню крапку. Бо історія кохання цих непересічних людей повинна була мати інший, щасливіший фінал.

У філіжанці давно вихолола кава. За вікном засвітилися перші вечірні ліхтарі. Тіні від готичних шпилів собору розповзлися бруківкою, малюючи на ній чудернацькі візерунки. Вони скидалися на лінії долі на долонях самотніх людей, яким за життя не судилося перетнутися.

Місто поволі огортали сутінки. Точнісінько як того дня, коли Олександр уперше провів Марту до готелю. На прощання він галантно поцілував її руку, а вона подякувала йому за чудову прогулянку та дивовижну історію.

– Я нащадок сина Івашка Тихновича. Історія «спаленого кохання» передається в нашій родині з покоління в покоління. Ми віримо, що Івашко із Софією стали янголами, які нами опікуються. Бо відтоді наш рід не знає нещасливих історій кохання, – сказав він їй на прощання.

Поглянувши на годинник, Марта поспіхом вимкнула ноутбук. Склала до сумки олівці та серветки, які використовувала замість нотатника. Піднявши голову, вона побачила велетенський букет польових ромашок, за яким ховалася тепла посмішка Олександра.

– Це тобі, – сказав він, віддаючи їй квіти.

– Дякую! За що мені така розкіш?

– Завершила? – чоловік відповів запитанням на запитання.

– Завершила, – невпевнено кивнула Марта.

– Вітаю! Я знаю, наскільки це для тебе важливо.

– Насільки це важливо для нас, – виправила його жінка.

За тією їхньою першою зустріччю з Олександром слідували й інші. Марта тривалий час переконувала себе, що бачиться з ним виключно заради історії, яку пише. Аби дізнатися від нього більше фактів та подробиць. Але... Щоразу, як вона тонула у тернових очах цього чоловіка, на душі ставало затишно і тепло. Вона починала вірити, що в їхній родині не буває нещасливих історій кохання.

Тала Владмирова

Світлина зі Львова, з любов'ю

Львів, 1905 рік

1

Того року всім розумним людям, а таких завжди більшість, було зрозуміло, що львівські фотоательє доживають свій вік. Та й як могло бути інакше, якщо їм доводилося конкурувати не лише з вуличними фотографами, але й із аматорами?

Останні з'являлися так рясно, мов гриби після дощу, а вже на відсутність дощу Леополісу ніколи скаржитися не доводилось. Декотрі містяни, з найбільш вільнолюбних, доходили до того, що вголос запевняли: дощів могло б бути й менше. І вже точно могло бути менше аматорів!

Та що там, невдовзі кожен біцикліст^[18] вважатиме за потрібне не лише метушитися всім містом, заїжджаючи на ті вулиці, де йому зовсім не раді. Їм мало хвацько балансувати на двох колесах, ризикуючи собою та добропорядними перехожими, що вийшли на поважне сімейне шпаціювання чи квапились у важливих справах. Дедалі більше з тих молодиків, що нібито закохані лише в спорт, тягають із собою камеру. Мовляв, щоб робити світлини друзів-побратимів чи знімкувати мальовничі місця, куди їх ті біцикли занесли.

А все комерсанти з *Eastman Kodak*^[19]. Їм треба якнайбільше камер продати й грошима кишені напхати. Тож і випустили на ринок абищо. А до того, чи варто робити такий складний пристрій доступним кожному молодикові, що хоче похизуватися перед

товаришами й молодими панночками, їм і справи немає. І що коли знімкувати зможе ледь не кожен, то нащо професіонали?!

Хоча, певно, кращі фотоательє ще трохи проживуть. Аби накопичити на *Kodak Brownie*, багато розуму не треба. Однак у Львові фотоапарат із корпусом з пресованого картону мав незавидну долю.

Та й, проше панство, невже якийсь поважний батько родини перед Різдвом чи на черговий ювілей поведе своє посімейство фотографувати не до престижного фотографа?! Чи, мо', накажете замовляти родинні фото простісінько у спортивному товаристві «Сокіл»?!^[20] Звісно, ніхто з шанованих львівських громадян на таке не піде. Тож якщо справді всі фотоательє змушені будуть закритись, прогорівши, то доведеться знову на родинні портрети переходити, а це зараз уже й не вигідно буде.

Подейкують, що один поважний пан із казначейства, який власні гроші вмів рахувати аж ніяк не гірше за казенні, усі ці розмисли ось так простісінько в очі виклав поважному фотографу-власникові відомого ательє. Звісно, дуже поштиво.

І так само поштиво фотограф усі ці розрахунки вислухав. Бо все ж людина освічена, навіть артистична, певним чином. І навіть жоден м'яз обличчя не ворухнувся, коли відвідувач після розлогої передмови перейшов до суті.

Мовляв, проше панство, не хотілося б наживатися на вашому та вашого шанованого посімейства не найкращому становищі. Та ж самі розумієте: єдине, що вам зараз залишається, – то швидше за конкурентів знизити ціни, тоді хтось буде до вас ходити, а не сам камеру купувати й у фотографи записуватись. А в подяку за гарну пораду почніть оті знижки практикувати саме зі світлин мого посімейства.

А що фотограф? Обурился й попросив піклувальника про його не надто швидке розорення забиратися куди подалі? Де там! Усміхнувся не менш люб'язно: розчулений, мовляв, турботою, однак пан не має рації. Якщо вже професійна художня фотографія доживає

останні дні, то треба намагатися увірвати якомога більше, поки ще можливо.

Скажімо, от просто зараз підняти ціни вдвічі. З усією повагою до вашої, пане, шановної тещі, яка саме збиралася сьогодні прийти знімкуватись з улюбленими онуками й навіть цидулку люб'язно прислала, аби з іншими портретованими не перетинатися й не нервувати в очікуванні.

Ні, не довелося того економного пана в потилицю виставляти: сам забрався, так, що капелюх ледь не на вулиці начіпляв, зовсім негонорово затиснувши ціпок ліктем!

Варто віддати належне власникові ательє: він і словом не обмовився про не зовсім вдалий візит шанованій вдовій тещі невдахи, коли та з'явилася в ательє з дівчинкою-підлітком та малим причепуреним хлопчаком. Навіщо привносити в родину додаткові чвари?

Хтозна, чи існують такі аж надто економні посадовці, хоча якщо вірити деяким заліберальним памфлетистам... Але щодо власника фотоательє, то не важко збагнути кожній розумній людині: то все анекдот, та ще й навряд чи з тих, який варто розповідати в присутності молодих панянок із пристойних родин. Особливо, якщо поруч присутні їхні матінки чи суворі тітоньки, а оповідач не хоче здобути слави вельми іронічного пана.

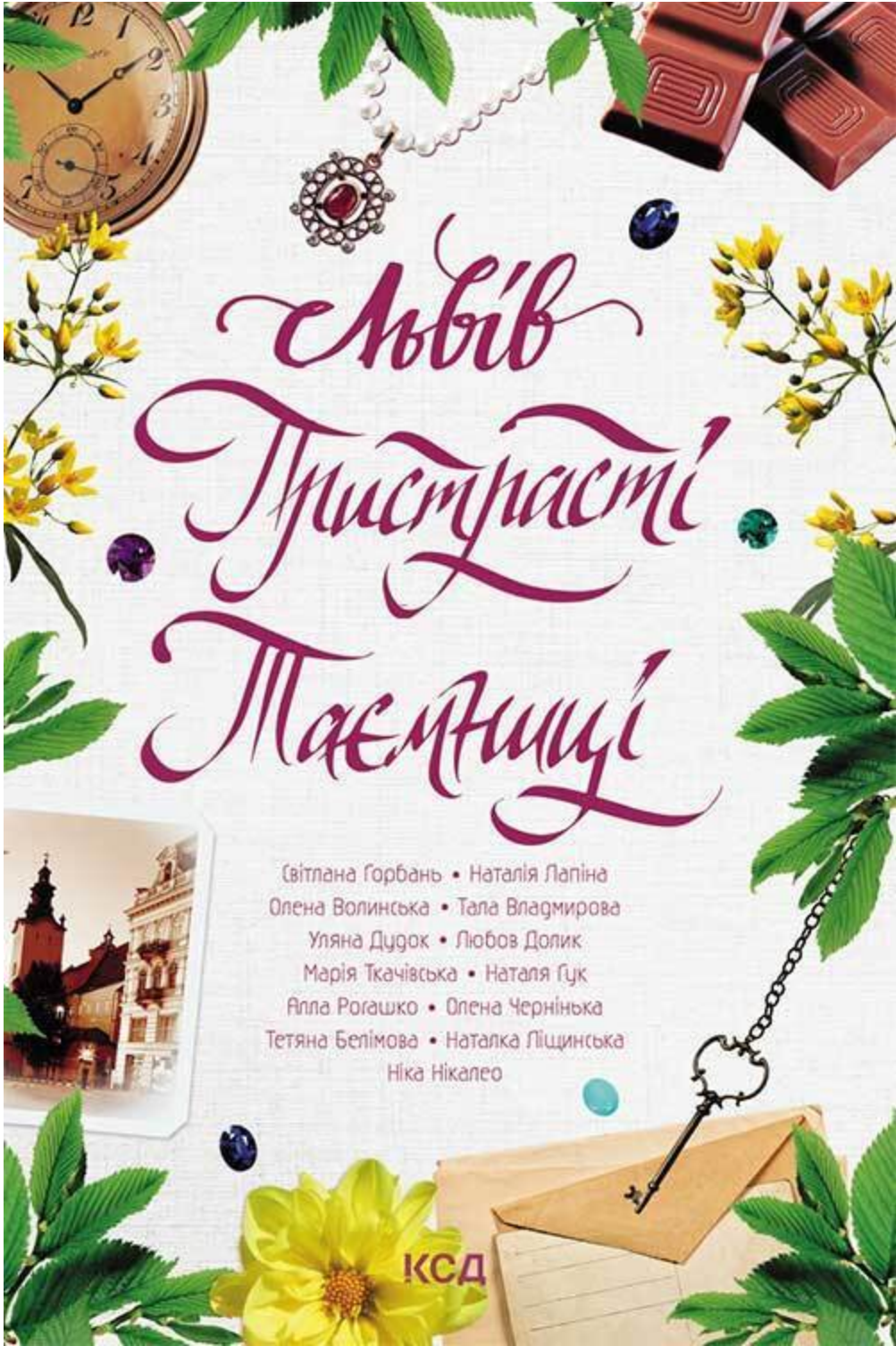
А що це вигадка, зрозуміло хоча б тому, що дотепну, хоч і злу відповідь приписували різним фотографам: і пану Гольдбергу, і пану Водзінському, і самому панові Едеру, й навіть пану Тшемеському^[21]

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.

Любів Тристуасті Паємниці

Світлана Горбань • Наталія Лапіна
Олена Волинська • Тала Владмирова
Уляна Дудок • Любов Долик
Марія Ткачівська • Наталя Гук
Алла Рогашко • Олена Чернінька
Тетяна Белімова • Наталка Ліщинська
Ніка Нікалео

КСД

Примечания

1

Хабіт – домініканська ряса. (Тут і далі прим. авт.)

[Повернутися](#)

2

Скапулярій – довга широка стрічка з прорізом для голови.

[Повернутися](#)

3

Розарій – традиційні католицькі чотки.

[Повернутися](#)

4

Incipit – початкові слова будь-якого тексту (лат.).

[Повернутися](#)

5

Цицерон називав сімейні узи не лише *seminarium civitatis* – підвалинами державності, а й *seminarium caritatis* – розсадником любові.

[Повернутися](#)

6

Баніта – людина, оголошена поза законом, вигнанець (заст.).

[Повернутися](#)

7

Regimen – керування; dominatio – домінування (лат.).

[Повернутися](#)

8

Малженство – шлюб (заст.).

[Повернутися](#)

9

Альба – біле літургійне вбрання католицького священика, яке підперізується.

[Повернутися](#)

10

Стола – шовкова стрічка з нашитими на кінцях і посередині хрестами.

[Повернутися](#)

11

Тайстра – гуцульська торбинка.

[Повернутися](#)

12

Кляштор – монастир (пол.).

[Повернутися](#)

13

«Laudare. Benedicere. Praedicare» – девіз домініканців:
«Звеличувати, благословляти, проповідувати» (лат.).

[Повернутися](#)

14

Лотр – негідник, розбійник (діал.).

[Повернутися](#)

15

Imperturbabilem requiem – непорушний спокій (лат.).

[Повернутися](#)

16

Кардибан – тонка м'яка шкіра різних кольорів, вичинена і пофарбована за спеціальною вірменською технологією.

[Повернутися](#)

17

Насавард – вірменський Новий рік.

[Повернутися](#)

18

Біцикліст (від англ. bicyclist) – велосипедист.

[Повернутися](#)

19

У 1901 році фірма Eastman Kodak випустила на ринок досить доступний за ціною і простий у користуванні фотоапарат, за рік вийшов удосконалений варіант. Корпус справді був із пресованого картону; існував варіант з алюмінієвим корпусом, але він коштував дорожче.

[Повернутися](#)

20

Товариство «Сокіл» – патріотичне і спортивне товариство, у Львові діяло з 1894 року.

[Повернутися](#)

21

Відомі в останні десятиріччя XIX – на початку XX ст. фотографи-власники ательє у Львові. Вони всі вписали свої імена в історію розвитку фотомистецтва в Україні.

[Повернутися](#)